БЕРРИГА НИЗ — КПСС ЦК ПЛЕНУМА РЕШЕНЕШ КХОАЧАШЪЯРА

МАССА А МЕХКАШКАРА ПРОЛЕТАРЕШ, ВІАШАГІКХЕТА!

СЕРДАЛО

СВЕТ — фадувл 1923 шера денз

Советски Союза Коммунистически парте Нохч-ГІалгІай областнойи Грозненски городской комитетий а Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета а орган
Орган Чечено-Ингушского областного, Грозненского городского комитетов Коммунистической партии Советского Союза и Верховного Совета Чечено-Ингушской АССР

№ 97 (2722)
КІиранди
2
декабрь
1962 шу
Мах 2 кеп.

ШУН СИЙЛАХЬ ДЕКХАР, ХЬАЙБАШ ЛЕЛАДЕРАШ!

Халкъа боахама партийни кулгалдар эргадаккхара КПСС ЦК ноябрьски Пленума решенешка белгалдаьхача гІулакхаша кхы а айдаьд юртбоахама болхлой хьинар. ХІанз массе а колхозашка, совхозашка, фермашка Іомаеш латт Пленума материалаш, къахьегамхоша гучайоах хьайбай продукташ дукхагІа яхара керда торонаш.

Массанахьа а яржаш латт семилетка диъалагІча шера план толамца кхоачашъяра йола социалистически яхь.

Хала а бехктокхаме а декхар да вай хьайбаш леладерашта хьалхашка латтараш. Цхьа бутт мара бисабац ер шу чакхдала. Цхьабакъда, еррига республика хьанийцача алхха Первомайски района мара кхоачашъяьяц паччахьалкхенна шура дІаялара план. Шера план кхоачашъе гаргга да Шелковской, Советски, Ведана районий а кхыдола а боахамаш.

Тамашийна дале а, кІезига моттигаш нийслац доахан кхаба чусоцадаьчул тІехьагІа а шура кІезиглуш. Масала, из хиннад Грозненски, Урус-Мартана, Сунженски районашка, МагІалбика зонерча боахамашка. Цу районаша юхатетт еррига республика. ХІанз а шера план 83 процент мара кхоачашъяьяц Нохч - ГІалгІайчен хьайбаш леладераша.

Соахка укх хана хинначул дукхагІа детта доахан да республика колхозашкеи совхозашкеи, хІаьта а Іалаьмате эсала лел шура дІалулга. МалагІаш да цун бахьанаш?

Тахан хьайбаш леладерий балха эггара чІоагІагІа новкъарле ер, эггара сихагІа тоаде дезар — лерттІа доахан кхоабилга да. Цхьайолча колхозашкеи совхозашкеи Іуйрийна денз сарралца доажаду оаха, яхаш эрий ара леладу детта доахан. ДоаггІача бесса гІулакх дац царна чудаьхкача а. Масала, МагІалбика района «Кавказ» яхача колхозе Іана кхоачам хиллал доакъар да. Цхьабакъда, доахана чам а болаш дуаргдолча тайпара дІалац из. Ехача кормушкашкара Іолегаш, когаш тІабетташ дукха доакъар дов. Цу тайпара моттигаш дукха нийслу Грозненски, Сунженски, кхыча а районий фермашка. Цох теша хала дале а хІанз а тІехьа ара бийсаш йоах Наьсарен района «Октябра 40 шу» яхача совхоза Наьсар-Керттерча отделене фермерча доахана. Шийлача бийсан са хиллалца гонга гІолла боагІача хоттал лаьттача доахана фу шура лургья? Цудухьа укх тІеххьарча хана шозза кІезигагІа шура йоаккх цига. ГІулакх дарга хьежжа мара хургьяц шура а!

Зоотехникаш, фермай болхлой, юртбоахама болхлой декхарийла ба детта доахан кхоаба рацион теркамца вІаштІехьъяккха, хІана аьлча шура дукхагІа яккхар дукхагІча даькъе цунах тийша да. Тайптайпара концентрированни доакъар, жом, барда, кхыдола а доакъар юкъедоагІаш хила еза рацион.

Боккха лоархІам болаш да хІанз нийса учети тІахьожами бара дешаш а. МагІалбика, Наьсарен, Урус-Мартана, кхыча а районий фермашка дукха моттигаш нийслу дояркашта, кхыметтел фермай заведующешта мел шура яьккхай ца ховш. Факташа къаьгга хьахьокх учетаи тІахьожамаи лерттІа терко ца елга. Цу гІулакхо балха доккха зе ду.

Шу чакхдоалаш латт. ХІанз еза я хІара шурий килограмм. Цхьабакъда, ала йиш яц массайолча фермай, колхозий, совхозий кулгалхоша из гІулакх — нийса кхетаду, аьнна. Чурча гІулакхашта Іалаьмате дукха шура йоаю Сунженски районерча боахамаша. Хьа мел яьккхача шурех 77 процент мара дІалац паччахьалкхенна. Во лел из гІулакх кхыча районий дукхача колхозашкеи совхозашкеи а.

Боахамий кулгалхой юртбоахама специалисташ къаьстта оарцагІбовла беза хьалха латтарий опыт йоаржаяра. Хьаэргья вай «Ингушский» совхоз. ШоллагІча отделене дояркаша кхоачашъяьй шура яккхара укх шера план. Цу отделенена гІадж кхоссал мара гаьна яц кхоалагІъяр а. Цхьабакъда, укхазара гІулакхаш кхыча бесса да. Во кхабар бахьан долаш чусоцадича денз доахана шура кІезигьяьй кхоалагІча отделене. Дукха ха йоаццаш дІаоттаяь яьнна «елочка» яха аппарат а болх ца беш латт. Фу даьд совхоза кулгалхоша шоллагІча отделенерча хьайбаш леладерий балха опыт йоаржаяра? Цхьаккха хІаМа а даьдац.

Кхы дикагІа лелац из боккха лоархІам бола гІулакх кхыча районашка а.

Производственни управленей кулгалхоша, «Союзсельхозтехника» яхача республикански объединене специалисташа терко е еза хьайбай фермашта механизаци яра, электрически доахан деттача аппараташца доахан детта нах Іомабара. Цхьаккха а дича хилийта йиш йолаш дац бокъонца дІаоттаяь яьнна аппараташ болх ца беш латтилга.

Юртбоахамий специалисташ, беррига хьайбаш леладераш оарцагІбала беза укх юхейисача хана доахангара махулла дукхагІа шура яккхара. Цу даькъе хІанз керттердар да детта доахан кхоабилга кхетамца вІаштІехьдаккхар, лерттІа учети тІахьожами лелабар, беррига хьайбаш леладерашта юкъе шерра социалистически яхь йоаржаяр, махулла дукхагІа хьалха латтарий опытах пайда эцар.

Колхозий, совхозий фермай, производственни управленей кулгалхоша, коммунисташ, масса а волча юртбоахама къахьегамхочо кхетаде деза паччахьалкхенна шура дІаялара шера план кхоачашъелга укх юхейисача хана вай беча балхах тийша хилар.

Беррига низ, деррига хьинар оарцагІдаккха езача Даьхенна 65 эзар тонн шура дІаялара. Из шун сийлахь декхар да, хьайбаш леладераш!

Денал долчоа денна совгІат

Советски эпсар лечар кІалхарвоаккхаш деналца къонахчул гойтарах, Советски Арме салтечоа Сапралнер Абукара СССР Лакхехьарча Совета Президиума Указах «За отвагу» яха медаль еннай совгІата.

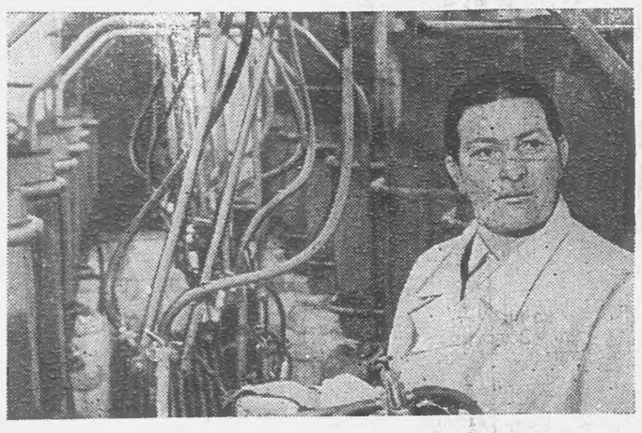

ИВАНОВСКИ ОБЛАСТЬ. Социалистически Къахьегама Турпалаша марен сесаген ЗаботингІара болх беча коммунистически къахьегама ферме цхьа центнер шурий яккхарга диъ сахьат гаргга ха йода — «Шуйский» яхача совхоза вокх фермашкарчул шозза кІезигагІа. Ер шу доладелча денз «елочка» тайпарча доахан деттача установка новкъосталца 300 Іаттагара 560 тонн шура яьккхай хьайбаш леладераша ЗаботингІар. Детта доахан прогрессивни методах леладора — кортамуқъа долаш лоаттадарои царна механизированни гІулакх хилийтарои — къахьегама овсарле дикка лакх а йир, продукци яккхарга дІабода мах лох а бир.

Машинашца доахан детта мастераш кийчбеш йола республикански школа хьайийлар ферме. Производственни дешар хьехача инструктор я Социалистически Къахьегама Турпал З. И. Заботина.

СУРТА ТІА: машинашца доахан детта мастераш кийчбеча республикански школерча производственни дешара инструктор З. И. Заботина.

И. Дынина сурт.

ТАСС фотохроника.

11 БЕТТА ПЛАН — ХАНАЛ ХЬАЛХА

Доккхий къахьегама толамаш доахаш накъа болх вай республика къахьегамхой Советски Конституце цІей дездеча денна.

Хьинар ца кходеш дика къахьегарца 1965 шера чотах болх беш я «Красный молот» завода н. Гофта кулгалду № 14 йолча цеха коллектив. 26 ноябре 102,4 процент кхоачашйир цо 11 бетта план. Рационализаторски гІулакх дика леларах цехо кходаьд 65 эзар сом ахча. Шоай торонашка а хьежа 23 декабре шера йола производственни план кхоачашъе дош деннад коллективо. Къаьстта дика болх бу В. Петрова керте латтача формовщикийн мастер Суднепова керте латтача болат лоаладерийн сменаша.

Советски халкъо къоабалдаь дола Советски Конституце 26 шу дузача денна сийна ништта дика къахьегама толамаш доахаш накъа болх вай республика кхыйолча предприятей къахьегамхой.

Хь. КОТИЕВ.

Конституце денга

Чехова цІерахча республикански библиотеке дешара зале, вІаштІехьъяьккхай Советски Конституце денна хетаяь йола книжкай выставка. Укхаза да В. И. Ленина яздаь укх тайпара литература: «Фуд советски Іаьдал яхар» (брошюра), «Советски социалистически демократи» (сборник), «Паччахьалкхен доал деча нах юкъеозарах» (сборник), ништта кхыдараш.

Къаьстта теркам тІаозаш я выставке КПСС Программа, партс XXII съезда а парте ЦК ноябрьски Пленума а материалаш, «Машар, Къахьегам, ПаргІато, Нийсхо, Вошал, Ираз бахьан долаш» яха 1962 шера, 10 марта Москве, Калинински хоржама округе Н. С. Хрущева даь къамаьл тІадола брошюра.

Книжкаш дешарий теркам дика тІаозаш я укхаза боккхача лоархІамера газетни материалаш. Царех я СССР керда Конституце проект оттаярах бола СССР Лакхехьарча Совета соцам, 1962 шера 25 апреле СССР Лакхехьарча Совета сессе СССР кердача Конституце проект оттаяр хьакъехьа Н. С. Хрущева даь къамаьл.

Тоъал моттиг дІалоац выставке Нохч-ГІалгІайче Советски Іаьдал бахьан долаш даь тІемаш а халкъа экономикен культуреи дегІайоалаеш 45 шера даьраш а дувцача тайптайпарча литературо.

П. ХАЛЕБСКАЯ,
Чехова цІерахча республикански библиотека дешара зала заведующи.

ХЬИНАР СОВДОАХАШ

Вай мехка столице Москве КПСС ЦК ноябрьски Пленумо болх беча хана чІоагІа хьинаре къахьегар «Чечингстрой» треста № 1 йолча гІишлой управлене болхлоша.

10 шу дала доал укхаза Харченко Василий Ефимовича болх бу. Цо кулгалдеча комплексни бригаде 29 саг ва. Дика кхоачашду цар шоаш доладаь гІишлонний балхаш. Сменни заданеш 130—140 процент кхоачашйора, ништта дика болх бу А. Аванесьяна кулгалдеча бригада болхлоша, цар сменни заданеш 140—150 процент кхоачашъю. Дикача балхаца белгалбаьнна ба «Чечингстрой» треста механизаце контора болхлой, масала, автокрановщик С. Дулышев шиий сменни норма 200 процент, монтажник М. Мажнев сменни норма 250 процент, бульдозерист Д. Шаламов — 170 процент, шофер М. Угурбиев — 120—125 процент кхоачашъеш ба.

А. И. САВЧЕНКО,
«Чечингстрой» треста плановий отдела начальник.

ДАЬХЕННА — ДУКХАГІА ШУРА

* * *

Селькоровски посто хоамбу:

Шура кІезиглуш латт

Укх тІеххьарча хана шура кІезиглуш латт тха Урус-Мартана района «Горец» совхоза шоллагІча отделенерча шурий-товарни ферме. 10 ноябре ферме 1013 килограмм шура яьккхаяле 22 ноябре 861 килограмм мара яьккхаяц. Иштта шоллагІча декаде 152 килограмм денна йоаккха шура эшаялар тха фермана доккха зе да.

Шура кІезигьялар бахьан доахан кхабара йола рацион толхаяьлга да. Отделене кулгалхоша указани елар деррига доахан доажаде, аьнна. ХІаьта доажадеча доаханна хІана хьалдаа мел доакъар да вайна массанена а дика хов. Іуйрийна дІа а даха сайрийна чудаьхкача Іалаьмате меца хул доахан. ТІаккха фу шура я царгара йоаккхаргьяр? Из бІаргагу ферма тІа йоаккхача шурий цифрашка хьежача.

Боккхача пайдане да ший ханнахьа доахан чу а оттадаь дикача зоотехнически рационаца кхабар. Тха ферма тІа цу хьисапе доахан кхоабача хана наьха санна тІакхийттаяр йоаккхаш йола продукци.

Цхьаькха йоккха новкъарле а я тха балха юкъе. Ахкан заман тоаяь яха езаш йола хьайбай помещеш ханнахьа тоаянзар тха отделене. Цудухьа доахан чудоахка помещенеш кийча ца хилар бахьан долаш укх ший лача хана бийсаш ара яха йийзар ферма тІарча доахана.

Цу гІулакхо а чІоагІа кІезигьялийтар доахангара йоаккха шура.

Бакъда, тха отделенеи совхозен кулгалхой шура алсамъяккхара къаьстта чІоагІа къовсам лоаттабе декхарийла бар. ХІана аьлча, оаха шура яккхараи из йохкараи йола паччахьалкхен план кхоачашъяц. ХІаьта декхараш кхоачашдара-м дувца дезаш а дацар.

Цудухьа ер шу чакхдала юхейисача укх лоаццача хана цу тайпара дола кхоачамбоацараш балха юкъе нийслургдоацаш тоаде деза ферма тІара гІулакх. КПСС ЦК ноябрьски Пленума решенеша хьинар айдаь къахьегача тха хьайбаш леладераш-та дІахо йодача хана махулла дукхагІа шура яккха вІаштІехьдаргдолаш новкъостал де деза совхоза кулгалхоша.

З. ИСАЕВА,
доярка.
А. ШАБИХАНОВ,
скотник.
Н. ТАЙДАЕВА,
телятница.
С. УСТАРХАНОВ,
учетчик.

Фермана новкъостал эш

Наьсарен района «Назрановский» совхоза Яндарерча отделене укх тІеххьарча деношка лаьгІденнад шура йоаккхилга. Масала, 23-ча ноябре ерригача ферме 150 Іаттагара 679 килограмм шура яьккхар. Кхо ди далалехь 500-нега дІакхаьчар из цифра. Фу бахьан долаш кІезигьеннай шура, малав бехкевар? ХІана лохъю доахана шура? — хетт оаха дояркашка.

Тха бехках дац из, йоах цар. ДоаггІача бесса доаханна дІадала тхога доакъар даларе иштта эсала хургдацар тха хьокхамаш. Массахана а оаха царна хьалхашка кхухьар цхьа силос мара яц. Дог эккх цох хьайбай.

Бакълув дояркаш. Доахан чуоттадича денз цхьа аьла паркх беннабац царна цу ферме. Наггахьа мара хилац барда. Укх тІеххьарча деношка вІалла болхлошта хац из фу бахьан долаш да. Бакъда, совхоза кулгалхошта-м хов из. Царна хар пайда бий, доахан меца латташ хилча. Цу гІулакха эггара хьалха оарцагІвала декхарийла вар керттера зоотехник нов. Мацольгов. Из а сатийна ва. КІезига хул зоотехник цу ферме.

— Лакхехьарчар указани ца елча бокъо яц тха тхоашта хеттача бесса доакъарех пайда эца, — йоах ферма заведующе.

Цу лакхехьарча указанеша толхаду цкъаза гІулакх. Массаза а доаханна телар цхьа силос я. Бакъда, кІезига пайда лу цу гІулакхо. Нагахь санна силосаца кІезига-дукха ча, йол, консервированни хьажкІаш (уж шортта я ферме) лоре чам болаш юаргьяр из доахана, дикагІа дегІах латаргьяр, ІотІаетталургьяр шурий килограммаш. Из дика хов хьайбаш леладерашта, хІаьта бокъо яц цар...

Нагахьа санна совхоза кулгалхоша новкъостал дойя, царна фу эш хьоже болх бергболаш а шоай декхараш довзаш а ба Яндарерча ферма болхлой. Аьлти-Юртарча Барахоева Лемкайца къовсалургдолаш дукха дояркаш ба цу ферме. Юнусова РабаІата хІара Іаттагара 2000 совгІа килограмм шура а яьккха тІеххоачашдаьд ший социалистически декхар. Шоай дош кхоачашдаь бала боахк дояркаш Котикова ПаьтІамат, Часыгова Аминат, Китиева Маржан, кхыбараш.

Цу масалаша хьахьокх из коллектив къахьегаргдолаш йолга а шоай сий лакха лоаттаде ховргдолаш болга а. Бакъда, новкъостал эш царна.

М. ЗАНГИЕВ.

ДІадаха кхоачамбоацараш

Дикка йоккха ферма я «Ингушский» совхоза кхоалагІча отделене яр. Іаьсий докхадераш а тІехьа лаьрхІача ши бІаьи безткъе биъ етт ба цига шура луш. ДукхагІдола доахан онда а диза а да. Иоагаш электрически лампаши доахкаш подвесни наькъаши а долаш дола дІайха кхийш да доахан чудоахкаш. Хьаеш латт доахан детта механизированни моттиг, цига болх бе Іомабала бахийта дояркаш ба.

Иштта да кердача сага ферме эггара хьалха бІаргкхеташ дола гІулакхаш. ТІаккха цунна хеталу дика хила без-кх укх ферма беррига болх а аьнна. Цхьабакъда, дІахо ферма болх байзаьча гучадоал цигара дуккха а кхоачамбоацараш.

МоллагІча МТФ балха юкъе эггара а лоархІамегІа дар дукхагІа шура яккхар да. Из да кхоалагІча отделене ферме во латта гІулакх.

ХІара Іатта лаьрхІа 1850 килограмм шура яккха план еннаяр укх шера ферманна. Цу планага хьежача, коллектива кІезига хийтар из шура. Цо декхар тІаийцар семилетка диъалагІча шера хІара Іатта лаьрхІа 1950 килограмм шура яккха.

Цу хана денз 11 бутт баьннаб. Кхоачаш йой-теш ферма план а декхараш а? Яц. Укх шера 1 ноябре фуражни Іатта лаьрхІа яьккха шура 1527 килограмм мара яц. Дукха тІакхийттаяц из ноябрь бетта а, хІана аьлча геттара кІезига я хІанз ферме йоаккха шура. Масала, байнача бетта тІеххьарча декаде юкъера лаьрхІача 1,9 килограмм мара шура еннаяц Іатто. КІезига лу шура, кхыметтел ферме дикагІйолча доярка Д. Кондрачука доахана а. Бетташ 14 а болаш 20 етт ба цун. Цхьабакъда, ноябрь бетта тІеххьарча декаде цар дийнахьа лу шура 50 килограмм мара яц. ХІаьта уж мисел долча доахангара дийнахьа 30—40 килограмм мара яккхац М. Галаевас, М. Келигоиас, кхычар

Долаш дола доакъар дуаргдолча тайпара дІа ца диллар да шура кІезига хилара керттера бахьан. Каг йоаха машин яц яхаш ше долча бесса дехк ча, дикагІа дуаргдолаш цунах хІама тохац.

Къаьстта ала деза культурни кхетама балхах. Кхийш тоадеш цІена хьадеши боаккхараш а тІехь лаьрхІача дикка нах-ба ферме болх беш. Цхьабакъда, цу наха юкъе беш цхьаккха а кхетама болх бац.

ЦІе уголок яц ферме, деша газет, журнал книжка дац, ладувгІа радио яц, беседа еш агитатор вац, кхыметтел гойтара агитацех а хІама дац цига. Совхоза кулгалхоша а партийнии профсоюзнии организацеша а из болх селла тесса битара бахьан дояркаш культурно салаІара тІера ца хилар хила мег аьнна хеталургда. Из нийса хургдац, хІана аьлча совхоза хьалхле лелаерашта шоаш дагабохарг хиларах дог а дилла шоай ахчах пандар ийцаб дояркаша. Цхьабакъда, совхоза кулгалхоша из теркал-м даьдац.

Совхоза кулгалхой, партийнии профсоюзнии организацеш декхарийла я ферма болх тоабе а цига болх беш болча наха эшаш дола культурни хьалаш Іалашде а.

М. ГАДАЕВ.

СССР МИНИСТРИЙ СОВЕТЕ

1962 шера 30 ноябре нов. Н. С. Хрущева председателал а деш СССР Министрий Совета заседани хилар. Цига дийцар боахама гІишлошта деш дола доал эргадоахаш тоадара, халкъа боахама планироване гІулакх тоадара, цхьа технически политика чакхъяхара даькъе 1962 шера 23 ноябре КПСС ЦК Пленумо баь соцам кхоачашбарца дувзаденна дешаш.

Уж дешаш дувцача дакъа лаьцар союзни республикийн Министрий Советий председателаша, СССР Министрий Совета паччахьалкхен комитетий председателаша, СССР министраша, Іилмахоша, специалисташа.

Халкъа боахаме цхьа технически политика чакхйоахилга Іалашдараи цунца дувзаденна Іилма - тохкамеи конструкторскии организацешта деш дола кулгал КПСС ЦК Пленума решенешка хьежжа эргадаккхараи СССР Министрий Совета Президиума тІадиллад оттаелга:

— шо-шоай промышленноста доакъошта йолча СССР Министрий Совета Паччахьалкхен комитетий болх эргабаккхареи керттера Іилман, проектни, конструкторски институташ, шоай опытнии экспериментальнии базаш а тІехьа заводашкара конструкторски бюрош царна дІакараялареи хьакъехьара предложенеш;

— шо-шоай промышленноста доакъошта йолча СССР Министрий Совета Паччахьалкхен комитетий хьакъехьара типови положене проект, керда техникеи производства: технологии юкъехахьара хьалхара, къаьстта цхьа дакъа дегІаахара боарама — промышленни производствана специализаци яра хьалхара бехктокхаме хулга царна дІатІадилланза дарг ца хилара лоархІам а беш;

— СССР Госстроя хьакъехьарча положене проект, цу комитета функцеш овлангара денз хувца езаш хилара а мехка капитальни гІишлош хьалъяра хьалхара, капитальни гІишлош хьалъяра даькъе технически политика чакхъяхараи титульни спискаш чІоагІъяраи хьалхара из бехктокхаме хулга цунна дІатІадилла дезаш хилара а лоархІам а беш.

Цу тайппара тІадиллад совнархозашта шерра бокъонаш яланза ярг ца хилареи лоадама доацача доалах уж къоастаянза ярг ца хилареи лоархІам а беш совнархоза хьакъехьара проект а предприятей директорий, гІишлош еча организацей кулгалхой бокъонаш дІахо шеръянзеи производствана доал дара юкъе къахьегамхоша дакъа дукхагІа лацареи лоархІам а беш; социалистически предприяте хьакъехьарча закона проект а оттаелга.

ВІашагІа ца ехкача яргйоацаш лаьрхІад электротехникана, яйгача промышленноста, кхачан промышленноста, торговлена йола СССР Министрий Совета Паччахьалкхен комитеташ.

Цул совгІа, СССР Госпланеи СССР халкъа боахама Советеи хьакъехьарча положеней проекташ оттаелга тІадиллад, мехка халкъа боахама перспективни планировании къаьстта-къаьстача шерий планаш кхоачашъяра деш дола кулгали тоадара даькъе КПСС ЦК Пленумо хьалхашка оттадаьча декхарашка хьежжа.

Л. Н. ЕФРЕМОВ,
КПСС ЦК Президиума членалла кандидат.

Ю. В. АНДРОПОВ,
КПСС ЦК секретарь.

В. И. ПОЛЯКОВ,
КПСС ЦК секретарь, КПСС ЦК юрта боахама йолча Бюро председатель.

А. П. РУДАКОВ,
КПСС ЦК секретарь, КПСС ЦК промышленностеи гІишлошъярен йолча Бюро председатель.

В. Н. ТИТОВ,
КПСС ЦК секретарь, КПСС ЦК-рча организационно-партийни дешашта йолча Комиссе председатель.

Кхалнаьха хьинар—коммунизм хьалъяра

Нохч-ГIалгIай кхалнаха политграмота хьехача кружокашкарча занятешта

Вай республикерча беррига-ча а къахьегамхоша санна, Нохч-ГIалгIайчен кхалнаха хьинаре дакъа лоац КПСС XXII-ча съезда решенеш кхоачашъеча, республика вахара массайолча производственни, политически, культурни участкашка.

В. И. Ленина яьхад, мехка боахама а политически а вахара юкъе миллионаш, миллионаш болча кхалнаха хьинаре дакъа лацар пролетариата диктатура котъяккхара а чIоагIъяра а кертерча хьалех цаI да. Цудухьа Iалаьмате йоккха терко ю Коммунистически партеи Советски паччахьалкхенои дуккха бола кхалнах мехка производственнии общественно - политическии вахаре дакъа лаца юкъеозара. 1957 шера республика халкъа боахаме болх беш 71820 кхалсаг хиннача метта хIанз 95275 кхалсаг я.

Город Грозне промышленностe болх беча болхлоехи гIулакхерча нахахи ахаш кхалнах ба. Духхьал Заводской района предприятешка болх беш 23 эзар кхалсаг я.

Царех 500 кхалсаг хьалхле лелаеча инженерно - технически гIулакха тIа я, 80 кхалсаг проектнии Iилма-тохкамеи института йоккхагIа йола Iилма сотрудники керттера инженери я. Республике хьалха латтача кхалнахах ба «Октябрьнефть» мехкдаьтта промыслови управлене коммунистически къахьегама бригада бригадир Нефедова Анна Ильинична, Грозненски нефтемаслозавода установка начальник йола Социалистически Къахьегама Турпал Таисия Борисовна Летковская, Грозненски мехкдаьтта чакхдоаккхача завода № 21-1 йолча установка начальник М. В. Руденко, кхыбараш а.

Промышленностеи юрта боахамеи балха эттача нохчехи гIалгIаехи болча кхалнаха кадрови болча болхлоша - кхалнаха массе тайпа новкъостал ду царга балха говзал Iомаейташ. Из бахьан долаш чехкка квалификаци йола болхлой хул царех, производства дикагIа болча болхлой мугIарашка дIаотт.

Грозненски мехкдаьтта института механически факультета студентка Харсиева Тамара ший групперча кхыча студенташца цхьана «Красный молот» яхача завода № 2 йолча цехе производственни болх бе йолаелар. Опыт йолча болхлоша Рогачева Раяси Кулхигова Зинаси хьийхар Тамарена станокаца мишта болх бе беза. Шийна квалификаци яла ха тIакхача дуккха ха хьалха денз станока тIа ше болх бе яьлар Харсиева. Цигга заводской коллективе яхар из комсомоле а. Хlанз Харсиева Тамара коммунистически къахьегама ударника цIи яккха къовсам лоаттабеш я.

Советски Iаьдало нохчехи гIалгIаехи болча кхалнаха, беррига-ча советски кхалнаха а санна, дешар деша а техника Iомае а шерра никъ хьабийлаб. Шаьларча «Пищемаш» яхача заводе токара болх беш ба нохчий кхалнах Асуева Лизеи Цуцаева Залпен, дуккхача болхлошца цхьана цар къовсам лоаттабу семилетка план кхоачашъяра тIехьа.

Грозненски химически заводе болх беш я 1500 кхалсаг, царех 194 кхалсаг инженерно-технически гIулакха тIа я, кхалнах начальникаш бола 5 коллектив коммунистически къахьегама цIи лелаеш я.

Промышленность хинна ца Iеш боккха юрта боахам а ба вай республика. Укх гарггарча шерашка оахача лаьттан 100 гектара лоархIаш 75 центнери вешта лаьттан 100 гектара лоархIаш 16 центнери дулх даккха а укх шера 19 эзар тонн дулх, 65 эзар тонн шура, 26 миллион фуъ, 2800 тонн тха паччахьалкхенга дохка а декхар тIаийцад республика юрта боахама къахьегамхоша.

ТолашагIа йолча фермашка, дикагIа болча дояркай гIулакхаш дика латт. «Назранов-ский» совхоза доярка Барахоева Лемкас укх шера итт бетта 4444 килограмм шура яьккхай шийгарча доахах хIара Iаттагара. Иштта дика болх беш я Шелковской района «Червленный» колхоза доярка Ефросинья Авилова а. Итт бетта хIара фуражни Iаттагара 2867 килограмм шура яьккхай цо.

Семилетка пхелагIча шера чотах болх беш я Грозненски района № 3 йолча сомийбаьца даарий совхоза шурийтоварни ферма коллектив. Совхоза дикагIа йолча доярка Шабазова Ампата хIара Iаттагара 2500 килограмм шура яккха декхар тIаийцадар, хIаьта цо хIанзхьа а 2400 килограмм шура яьккхай. Йоккха еце а барт тайна коллектив я цу ферма яр.

Дикача доярка ел тIехьаюсаш яц Шаьла района «Джалка» совхоза доярка Шахидова Зарем а. Итт бетта хIара фуражни Iаттагара 2800 килограмм шура яьккхай цо планах 1700 килограмм мара яккха ца йоагIача.

Диъ шу да Ведана района Кирова цIерахча колхозе Балтукаева Манжай звенона керте латта, цу звенос хьалххеи хьажкIаш, шекара свекла, коартолаш. Балха тIа дика толамаш дахарах, дуккхаза совгIаташ тийннад цунна. Дукха ха йоаццаш цIаккха а дицлургдоаца хIама хилар Манжи вахара чухь — из КПСС члений кандидаталла дIаийцар.

«Гвардейский» совхозе де а доагIаш сий ду Iаьсий кхеде-ча къонача кхалнаьха Шибиева АсмаIий, Гонтакова Ануй, Мусаева Шеший. 218 Iаса да цар хьалкхедеш. БIарччача шера цхьа Iаса деннадац цар. Дика тоаденна да цар Iаьсий. Дика Iунал ду цар шоаш хьалкхедеча хьайбашта. Цар кхоабача хIара Iаьсана дийнахь-бус 350—400 грамм дулх тIаьхет. Из планах доагIачул тIех да.

Къахьегама доккхий хьокхамаш гойтарахи шоай декхараш дика кхоачашдеш хиларахи ВЛКСМ обкома а райкома а Сийлен грамоташ еннай нн. Шибиевайнеи, Гонтаковайнеи, Мусаевайнеи.

ДикагIа болча телятницаша шоай кертерча балхал совгIа хьайбаш леладеча болхлошта юкъе агитационно - массови болх а бу. Уж новкъостий коммунистически къахьегама ударника цIи яккха къовсам лоаттабеш ба.

Грозненски района «Ермоловский» совхоза птичницаша А. Воропаеваси, М. Лазареваси, Н. Олюнинаси къахьегама дикача совгIаташца белгалъяьккхар КПСС ЦК ноябрьски Пленум. Нов. Лазаревас укх шера хIара яхкача котамгара 115,5 фуъ гулдаьд, Воропаева Аннас — 119,7 фуъ, хIаьта Нина Васильевна Олюнина, массаза а ший новкъостел хьалха латт: хIара яхкача котамгара 145,7 фуъ гулдаьд цо.

Наьсарен района «Октябра 40 шу» яхача совхозе 1959 шера денз комсомольций-кагирхой звенона керте латт Кусиева Зайдат. Цу хана денз хьажкIаш кхееча шу массаза дала дукхагIа толамаш доах цун звенос.

1961 шера Къилбаседа Кавказа юрта боахама дикагIа болча болхлой Ростове хиннача совещане ший балха опыт йийцар цо, тIехьа тIайоагIача хана а ший звенос хьажкIаш кхееча доккхий толамаш доахаргда аьнна дош а делар. 1961 шера цун звенос хIара гектара тIара 92,5 центнер фуалъяьха хьажкIаш яьхар.

КПСС ЦК-а январьски Пленуме новкъоста Н. С. Хрущева Советски Союза эггара а цIи хезача, эггара а говзагIча хьажкIаш лелаерий цIераш йоахаш Кусиевай цIи а яьккхар.

Долакха-Юртарча мугIарех йолча гIалгIай кхалсага Кусиева Зайдата хьаьнала а ше кхо ца еш а къахьегар бахьан долаш ерригача Советски Союзе цIи хезай.

Наурски района совхозаша комсаш ебаяра шоай декхараш толамца кхоачашдеча дизза шоашкара доагIа дакъа лоац кхалнаха. Паччахьалкхенна комсаш дIаялара план 129 процент кхоачашъяьй районо.

Комсаш дика йоахаш хиларах районе цIи хеза ба «Наурский» совхоза болхлой Бержанова Халипати Иванченко Александреи.

Республика колхозашеи совхозашеи чIоаггIа дукхагIа чуийцар укх шера комсаши сомаши, из бахьан долаш уж продукташ дIаялара план толамца кхоачашъе йиш хилар.

28 октябре КПСС Центральни Комитетои СССР Министрий Советои дег чура моаршал делар паччахьалкхенна ялат дIадалара план тIехкхоачашъяьча Нохч-ГIалгIай АССР юрта боахама къахьегамхошка.

Цхьадола толамаш даьхад хьайбай боахам дегIабоалабеча а. Цхьабакъда парте дIабехача боарама тIа боаккхаш из лакхбара кхы а дуккха хIама де деза. Цу даькъе бола лоархIам чIоаггIа лакхлу. Хьайбаш леладерий доккха декхар да общественни хьайбай боахам лакхбара тIехьа, шура, дулх, фуаш, кхыйола продукташ дукхагIа яхара а царга дIабода мах лохбара а тIехьа къовсам лоаттабар.

Советски халкъ шерра коммунизм хьалъеш доал. Советски наьха творчески торонаш дика гучайоал коммунистически къахьегама бригадий, коллективай, ударникий болама тIехьа лоаттаеча социалистически яхьа кердача форме. Цу болама юкъе дакъа лоацаш миллионаш ба. Коммунистически къахьегама коллективайи ударникийи цIи яккха яхь лоаттаеш 68 эзар болхло, специалист, гIулакхера саг ва вай республике. 1250 совгIа бригада, установка, цех, предприяти я коммунистически къахьегама цIи яьккха.

Нохч - ГIалгIай облсовпрофа президиумо чIоагIдаьд къахьегама сийлен республикански книжка, цу книжка тIа язъю къахьегаме къаьстта белгалъяьнна коллективаш, дикагIа бола болхлой. Цу тIа язбаь ба республике дика цIи хеза кхалнах: З. Кусиева М. Музыкаева, М. Наумова, В. Олюнина, М. Арсемикова, Л. Барахоева.

Коммунизм хьалъяра моллагIча а участке шоаш кхо ца беш болх беш — массанахьа а турпала къахьегама хьокхамаш гойташ а шоай дукха езача Даьхенна доазув доаццаш мутIахьа болаш а дукха кхалнах ба.

Даьхенна дика гIулакхаш дарах Советски Союза орденаши медалаши енна 56 кхалсаг я вай республике, хIаьта Нохч-ГIалгIай мехка Советски Iаьдал чIоагIденна 40 шу дизарца дувзаденна 182 кхалсага Сийлен грамоташ елар, РСФСР-еи Нохч-ГIалгIай АССР-еи сийлен цIераш елар.

Нохч-ГIалгIайчен кхалнаха хьинаре дакъа лоац общественно-политически балха а паччахьалкхенна доал деча а юкъе. 36 кхалсаг я СССР, РСФСР, Нохч - ГIалгIай АССР Лакхехьарча Советий депутат йолаш, 2985 кхалсаг моттигерча Советий депутат я, царех дукхагIа бараш нохчийи гIалгIайи кхалнах а болаш, 721 кхалсаг я халкъа судахои халкъа заседательи йолаш. Эзараш кхалнах ба советскии профсоюзнии органий производственни, культурно-бытовой, кхыйолча комиссешта юкъе дакъа лоацаш. Болх беш я 3277 кхалсаг юкъе йола 330 кхалнаьха совет.

600 кхалсаг хьалхле лелаеча партийни, советски, боахама, культурно - просветительни балха тIа оттаеш лакхъяьй. Масала, Кодзоева Тамара горздравотдела заведующи, Ахматова Раиса Нохч-ГIалгIай АССР писателий союза председатель, Ф. Галкова ейгача промышленноста управлене начальник, С. Яхшатова къахьегама сберкассай управлене начальник, М. Паук «МагIалбик-нефта» управлене орден лелаеГ.ча промысла заведующи, Т. Семенова Грозненски мехкдаьтта чакхдоаккхача завода директор, Р. Умаева Нохч-ГIалгIай АССР культура министра заместитель я.

Дукха кхалнах ба юрта Советий исполкомашка керте латташ, партеи Советски паччахьалкхени политика тIагIертта чакхйоахаш. Первомайски района ДаьттагIарча сельсовета болх дика вIаштIехьбоах Оздоева Кайпас, Курчалой района Алероевски сельсовета — Нудаева Таме.

Беркате къахьег Нохч-ГIалгIайчен кхалнаха образоване, Iилма, литература, искусства, культура, унахцIено лораяра даькъе. Вай республикерча школашка хьехархо йолаш 4564 кхалсаг я, вешта аьлча беррига-ча хьехархоех 75 процент. Республике дика цIи хеза бовзаш ба вай хьатIакхувча тIехьенна хьехаш, шоай низ кхо ца беш бола кхалнах. Царех я РСФСР 9, Нохч-ГIалгIай АССР 24 заслуженни хьехархо. Укх тIехкхьарча шерашка «Халкъа образоване отличник» яха значок еннай 40 кхалсага.

Наьха унахцIено лораеча даькъалча гIулакха тIехь кертера моттиг лоац кхалнаха. Цу гIулакха тIа болх беш 4 эзар кхалсаг я, е беррига-ча медицински болхлоех 85 процент, царех 22 РСФСР-еи Нохч - ГIалгIай АССР-еи заслуженни лор я.

Республика Iилма, литература, искусства, культпросветучрежденей балха тIа 2500 совгIа кхалсаг я.

Шу массаза дала дукхагIа хул советски торговлеи общественни кхача кийчбечеи болх беш бола кхалнах.

Дукхха дукхагIа болча кхалнаха производственнии общественнии болх бешшехь а бераш кхетамца хьалкхедеш чIоагIа къахьег, 67 кхалсаг я «Матьгероиня» яха цIи енна, 2723 кхалсаг «Материнская слава» яха орден енна, 11024 — «Медаль материнства» енна я.

Республике кхалнаха юкъе беча балха хьакъехьа КПСС ЦК РСФСР Бюрос баь соцам кхоачашбеш даь гIулакх дика накъа даьлар кадраш кийчъеча. Духхьал 1961—1962 шерашка тайп-тайпарча курсашка (операторашца, цар помощникаш, станочникаш, монтажникаш, каменщикаш, штукатураш) говзал Iомайир 1600 кхалсаго. 3 кхалнаьха профтехнически дешара заведени йиллай. Комсаш лелаю мастераш, кхачан промышленноста, торговле, гIишлошъеча предприятей болхлой кийчбеш училищеш яхкай, 850 кхалсаг деша а ягIаш, царех дукхагIа бараш нохчийи гIалгIайи кхалнах а болаш. 12 районе хьайийлай медицински-училищай филиалаш, цар чу дешаш я дукхагIа бараш нохчийи гIалгIайи мехкарий а болаш, 390 совгIа йоI.

Республика лакхерчеи юкъерча специальнии дешара заведенешка дешаш 7939 йоI я, царех 936 нохчийи гIалгIайи йоI инженера, педагога, хьехархочун, медицински болхлочун, юрта боахама специалиста говзал Iомаеш я.

Новкъоста Н. С. Хрущева маяххара болх беш ба вай республикера къахьегамхой. Цо йоах: «Коммунизм хьалъяра тIехьа къовсам лоаттабеш доаккхаргдолча ткъаь шера беррига-ча новкъа чIоагIа болх бе беза, хIара дийнахьеи хIара сахьатеи къахьега деза. Къахьегамца, духхьал къахьегамца мара хьаюлургьяц коммунизма материально-технически база, хьаюлургьяц мел эшаш йола еррига средстваш, кхоачашдулургдац халкъа материальнии духовнии хьашташ».

Къахьегам дукха безача, цIи хезача шин саго Житомирски областерча колхозхочо Социалистически Къахьегама Турпала Н. Г. Загладан Ленинградерча фрезеровщика, РСФСР Лакхехьарча Совета депутата И. Д. Леоновен хьехамаш дег чухь раьза болаш тIанийцар вай республикерча кхалнаха. Юкъара гIулакх бахьан дог лазар, халкъа, партена, берашта хьалхашка а шийна сий долаш къахьегилга ба цар хьехам. Коммунизм хьалъяра хьашташа дIадех хIара советски саго ший бола низ юкъарча гIулакха дIабалар, коммунизм хьалъяра тIехьа лоаттабеча къовсама юкъе шийгара доагIа дакъа лацар.

Халкъа боахам дегIабоалабара ворхI шера план, парте XXII съезда а КПСС ЦК-а мартовскии ноябрьскии Пленумий а решенеш толамца кхоачашъяра хьинаре къахьега деза беррига-ча кхалнаха. Республика промышленность, юрта боахам, культура дегIайоалаяра планаш кхоачашъяра тIехьа лоаттабеча къовсаме хьалхарча мугIарашка хила беза кхалнах. Кхалнаха хьаьдда къовсам лоаттабе беза къаьнача замах юхедиса во гIулакхаш—дукха истий кхувлар, мехкарий шоаш раьза боацача маьре дIателар, маьре баха ха йоаца кагий кхалнах маьре ахийтар санна дола гIулакхаш дIадахара тIехьа.

Уж во гIулакхаш, зуламаш къаьстта дукха ду Шаьла, Ачхой-Мартана, Ножай-Юрта, Грозненски, Наьсарен районашка. Кхалнаха беррига-неша лоаттабац хьаьдда къовсам шариIатаи, Iадатаи, кхалсага сий доадеча гIулакхаштеи духьал, массанега дешийтара закон кхоачашдара тIехьа овттац, цудухьа йиIигаш ерригаш а яц дешара юкъеэза. Вай ла йиш йолаш дац хIанз а вайцига дуккха кхалнаха дийша ца хилар, юрташкара кхалнах кино ца ахар, библиотекашкара книжкаш деша кхалнах кIезига хилар. Кхалнаха идейни кхетам баларо йоаггIаш йола моттиг дIалаца еза культурно-просветительнии массово - политическии- ерригача формашка. Кхалнах дукхагIа юкъеоза беза обществана пайданерча къахьегама, халкъа боахама деррига-ча доакъошка йоаггIаш йола моттиг лоацаргйолаш новкъостал де деза кхалсага, къаьстта нохчийи гIалгIайи кхалнаха а деш. Цунах хьадда дика аьннад парте XXII съезде тIаийца-ча КПСС Программа тIа, «Вахаре кхалсаг маIача сага нийсса бокъо йоацаш хиларах юхедисараш дIадаха деза, ираз дола нана хилара нийсса общественни къахьегама, общественни балха, Iилманна, искусствана юкъе кхалнаха хьинареГIа а творчески а дакъа лацара эша деррига социально-вахара хьалаш хилийта деза,—йоах цу тIа. Кхалнаха аттагIа дола а цунца кхоачамболлаш хIама доагIа а балхаш тела деза».

КПСС ЦК ноябрьски Пленумо кхы а боккхагIа никъ хьабийлар кхалнаха производственни балха а общественни вахара а деррига-ча доакъошка цар шоай творчески инициатива гучаяккхара.

Пленума соцам тIа аьннад: «ХIанз вай Даьхе семилетка пхелагIча шера наIарга латт, промышленностеи, юрта боахамеи, экономика деррига-ча доакъошкеи керда. рубежаш яха езаш да Советски халкъ, КПСС Центральни Комитето болхлой, колхозхой, инженерно-технически болхлой, беррига къахьегамхой, коммунисташ, парте боацараш тIахьех 1963 шера халкъа боахама план кхоачашъергйолаш шоаш кхо ца беш къахьегара а цунца коммунизм хьалъеча новкъа боккха гIа баккхара а».

Вай республика кхалнах, беррига а советски нах санна чIоагIо еш ба кхы а дикагIа болх бе, беррига шоай низи хьинари коммунизм хьалъяра дIадала.

В. ПОЧИНКИНА,
КПСС Нохч-ГIалгIай обкома кхалнаха юкъе беча балха отдела инструктор.

Ше школа йистеяьккха йоаллашехьа а, Наурски района Ленина цIерахча колхоза хьакхийтоварни ферме балха ера Тимошенко Раиса.

— ЛоархIаергйий хьо свинарка балхах? — хьаттар колхоза председателе Петр Дмитриевич Лопатина, шек волаш йоIа бIара а хьежа.

— Хьожаргья со. Вокх свинаркаел вогIа бергбац аьнна хет сона айса болх.

Харц лийна хиннаяц Раиса. Ше балха енача хьалхарча денношке а денз дика толамаш даха яьлар из. Ер шу доладеннача юххье шийцарча новкъостаца Гашина Надеждийца цхьана декхар тIанийцар цо, кхаьба тоа а яь, паччахьалкхенна 1.050 хьакха дIаяла аьнна. Сийленца кхоачашдир цар из декхар. Уж ерригa хьакхарч паччахьалкхенна дIаеннай, юкъера лаьрхIача хIара хьакхий дозал 90—100 килограмм а долаш.

Ше болх дIаболабаьча хьалхарча шера даьхача толамаша кхы а дукхагIа совдаьккхар къонача свинарка хьинар.

— Кхы а доккхагIа толамаш даха йиш я хIанз,—йоах Раисас. — ХIанз кхаба кхы а хьакхарч вIашагIтохаш да тхо, тха безам ба хьатIадоагIача шера паччахьалкхенна 2000 хьакха дIаяла. ХIаьта лаьрхIар кхоачашдара тхона мел эша торонаш ферме йолаш а я.

Бакъда из. Укх тIехкхьарча хана дикка тоаденнад укхаза хьайбаш Iалашделга, царна деш дола гIулакхаш, уж кхоабилга. Корпуса юххе я 100—150 хьайбанна лаьрхIа яь хьакхарч аралехкара йола площадкаш (базаш). Помещенешка а арахьа базашка а асфальт йиллай. ХIаьта дукха ха йоаццаш чудилла хий а да укхаза.

Концентрированни доакъара кхом дукхагIа бергболаш хIара хьайбанна шийнна самокормушкаш оттаяьй.

ГIад а яха дувц Раисас хьакхарчашта оттаяьча рациона юкъе укх шера тайп-тайпара доакъараш хилар а. Керттера уйла тIаяхийтай моша доакъараш кийчдара. Цар дикка лохбаьб хьакхий дулха центнер якхарга дIабода мах. Масала, килограмм дулх тIакхетийтарга 8 доакъара единица яхай.

Моша доакъараш (люцерна гIадамаш, доакъара харбазаш) свекла оаташ е паста кийчбеча машинашца кийчдаь тийннад.

ХIанз Раисеи цун новкъост Гашина Надежден къовсам лоаттабеш ба КПСС ЦК ноябрьски Пленума решенеш кхоачашъяр духьа. Доккха гIулакх да цар лаьрхIар—хIара деннеи бийсанеи хьакхарчашта 600 грамм дулх тIакхетийтилга, вешта аьлча планах лаьрхIачул 200 грамм дукхагIа.

Сурта тIа: свинарка Тимошенко Раиса.

Г. ЛЯХА,
тексти сурти.

> **Кхалнаха цIагIа хьега къа кIезигагIа а аттагIа а хургдола хьалаш Iалашде деза, хIаьта цул тIехьагIа из къахьегам дезала материально-бытовой эшараш кхоачашдара общественни формашка баккха торонаш хьа а еш.**
>
> **(КПСС Программа тIара)**

Пленума решенеш йовзийташ

КПСС Центральни Комитета ноябрьски Пленум ший болх дIахьош яр цу Пленуме Н. С. Хрущева «СССР экономика дегIайоалаярахи халкъа боахама партийни кулгалделга эргадаькха тоадарахи» яьча доклада хьакъехьа лаьрхIа инструктаж яла шоай агитколлектив Грознерча мясокомбината партбюрос гулъяьча хана.

Агитаторий инструктивни совещане КПСС ЦК Пленума балха хьакъехьа а Н. С. Хрущева докладах лаьца а доклад йир мясокомбината директора заместитела, общественни хьисапе болх беш йолча партийни просвещене кабинета заведующе нов. Редякина. Докладчика къаьстта хьалхадаькхар Н. С. Хрущева доклада тIа белгалдаьча керттерча дешашка хьежжа мясокомбината коллектива хьалхашка латта декхараш, семилетка кхоачашъяра даькъе цо доаха толамаш белгалде дезаш хилар а, хIаьта Н. С. Хрущева доклад, цун хIара разделах цхьацца беседа а еш Iомайича нийсагIа хургхилар а.

ХIанз 53 агитатор чувоагIаш йола мясокомбината агитколлектив (заведующи нов. Гринько) болхлой коллективашта а бахача наха а юкъе ноябрьски Пленума хьакъехьа беседаш е йолаеннай. Хьалхара беседаш дукхагIа йолча болхлой бригадашка чакхъяьннай. Дика вIаштIехьъяьха а дуккха нах вIашагIкхеташ а хилар укх деношка агитатораша холодильника начальника нов. Шестокова, хьоанала цеха мастера нов. Озиевас, убойни цеха инженера-технолого нов. Зинченкос, кхычар яь беседаш. Шоай беседай дика доккха дакъа хетадир цар республика а мясокомбината а семилетка кхоачашъяра хьакъехьарча дешашта, шоай коллективашта хьалхашка латтача декхарашта, хIаьта халкъа боахама партийни кулгалделга производственни принципах эргадаькха тоаделга сенца дувзаденна да дикка доашхаш дIа а хьийхар гулбеннарашта.

С. СУЛТАНОВ.

РЕСПУБЛИКАНСКИ СЕМИНАР

КПСС Нохч-ГIалгIай обкомеи Грозненски горкомеи политически просвещене цIено республикански семинар яьй районий пропагандистски семинарий кулгалхошца. Цун балхаца дакъа лаьцар идеологе дешаш леладеча КПСС райкома секретараша, пропагандан агитацеи отделий заведующеша а цар заместителаша а.

КПСС ЦК ноябрьски Пленума материалаш наха дIайовзийташ болча пропагандистийи агитаторийи декхарий хьакъехьа доклад йир КПСС обкома пропагандаи агитацеи отдела заведующе нов. Н. Ф. Александрова. Лекцеш йийшай: «Къахьегама овсарле лакхъяр — коммунизма материально - технически база хьалъяра эша керттера хьал». «Шерра коммунистически общество хьалъеча хана общественни отношенеш дегIаахар». Къамаьл дир парте обкома лектора нов. В. В. Баикина, философски Iилмай кандидата, доцента Д. В. Рябова.

ШоллагIча дийнахьа дешара профилех балхаш дир пропагандисташа. Промышленноста экономика Iомаеча семинаре хиннача бокъонца къоастийр «Заводской марка сий бахьан долаш», «Продукце дикали из тоалургйола наькъаши», «Промышленни предприятешка къахьегам вIаштIехьбаккхари цунна технически нормировани яри» яхача темаех занятеш чакхъяхара методика. Юрта боахама экономиках йолча семинарий кулгалхоша ладийгIар шин методически лекцега: колхозий, совхозий основнойи оборотнии фондай хьакъехьа а юртбоахама предприятешка къахьегама нормировани яра хьакъехьа а.

Семинараш хилар КПСС истори, коммунистически хьехама лардаш хьехара йолча районни семинарий, политшколай, лоаман кхалнаха политграмота хьехача школай кулгалхошца.

Семинаре дакъа лоацарашта оттаяь хилар политически просвещене сетерча дешара аргIанарча темаех долча литература выставка.

С. ВАРЛАМОВ,
КПСС обкома политически дешара цIен заведующи.

Коммунистически къахьегама коллектив яха цIи яккха гIерташ къахьегаш я индпошива фабрика № 8 йола ателье коллектив.

Бахача наьха заказах барзкъаш даь а ца Iеш тикашка дохка а барзкъаш ду ателье. Масала укх тIехкхьарча бетташка универмаге дехкад цар тийга 700 гартта тайп-тайпара фасон йола барзкъаш. ХIаранега товргдолчча тайпара, модах доаггIача тайпара ду барзкъаш.

ХIанз бригадий методах болх беш я ателье коллектив. Цо торо хулийт къахьегама овсарле дикка лакхъе. Коммунистически къахьегама ударникий цIераш яхарал совгIа тIехдикача мастера цIи яькха дукха кхалнах ба коллективе.

Масала, царца ба гIалгIа Мальсагова, эрсе Рогова, нохчо Османова, иштта кхы дуккха бараш а. Шоай балха план 130—140 процент кхоачашъю цар. Дика къахьегарца белгалъяьннай ателье закройщица йола Алмазова Марем, мастер, къона йоI Дидигова Лида. Октябрь бетта план 125,7 процент кхоачашъяьй ателье. Нохчий автономни областа 40 шу дузача денна сийленца къахьегаш я нов. Ульяновас кулгалду ателье коллектив.

Р. МУЦОЛЬГОВА.

СУРТА ТIА: № 8 йолча ателье дикагIа бола мастераш (аьрдехьара аьттехьа) Л. Корниенко, М. Алмазова (закройщица), Т. Дьягольченко, Ф. Газдиева, Т. Османова, В. Рогова, М. Губаева, Л. Мальсагова.

И. Плиева сурт.

СЕРДАЛО
2-гIа оагI. 2 декабрь, 1962 шу.

ЛИТЕРАТУРНИЙ ОАГIУВ

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ПИСАТЕЛИЙ КОНФЕРЕНЦЕГА

БIаьшерий наькъа йисте

ОЧЕРК.

БАЗОРКИН Идрис

Гаьнна хьалхарча ханашка хиннад яхаш, дувц из. ЖIайрахойх болча чора наькъан беррашха кагий нах аькхе бахар. Цу хана Мятлоама къулбехьарча оагIон тIа хиннача листача хьун чу а бенна, болхар уж, шоай боккха аьттув баргба а моттар царна. ХIана аьлча, цар МятцIаьле а баха сагIаш а даьдар, хIаьта жрицас маьлхага дехар а даьдар. Хьуна йистерча хьалхарча гаьнашта кIал хьуна далла Галъердена лаьрхIа дулх Iодилладар цар, хIаьта дикагIа йола чIегилг чхара тIа Iойиллаяр оакхарий карадолча Елтуна лаьрхIа.

ЦIаьхха гаьнашта юкъе гIолла дIахьежача, царна бIаргадайра диткъа когаш долча саьрчий Iул.

Iадсаьхкаш эза латт. ТIаьскаш кийча да дIалелха а боккха пайда бе а. Фуд-хьогI ер?.. Ка ехкаеннача бисар чарахьий. Iула юкъе ва верзана саг... Цун белажаш тIа гIолла даьржад кхалсага дараш санна дола дIаьха керта чеш. Из ва аьсала сай бетташ.

Цхьанне цIаьхха цаховш дIахийцар тIаьска. Хьуна юкъе гIолла шокарца чакхдаьлар из... Iул а цунца хинна саг а къайлаваьлар...

Цхьабакъда, саь шура чуйола дахчан кад лаьтта латтийсар.

Беррашха кагийча нахах воккхагIчо шортта хьалъайбир кад. Цу кораяьча тамашийна фесаца цIабийрзар чарахьий. Уж дагабаьлар боккхийчарца, нахаца. Лаьтта кад Iобиллар, цул тIехьагIа цу гIадвугаш йолча хозне тIа лакха гIала хьалйир. Цунна юхе хьааха а салаIа а даьлар аьсала саьрч. ХIаьта хьайбай доттагIлах доккхал деча наха хIама дацар царна, шоашца вошал техараш санна лорадора.

ХIанз а тIехьа латташ я ЖIайрахара гIала. Наькъа йистте ягIа из. Цунна юххе вахаш ва Чорий тIехьенах вола Оарцхо, наха чIоагIа соакхо йолаш ва оалар, гIала лораер, легенда ховш вар. Духхьал легендаш хайна Iац Оарцхойна. Маьла алац цох, соакхо йолаш саг ва аьнна. Наха оал, цунна бийсана сатем боацача Iармхева етташ йолча талгIешта юкъе цкъаза узамаш хоз, хIаьта уж укхаза баьхача, Iармхи Iоухаш санна, вахар дIадахача даьй оазаш хилар кхетаду.

Анаюхе са белгало йоалача хана наькъа йисте хул из, хозача дешаца балха уха нах наькъа а боахаш. ХIаьта малх Бешлоамал тIехьашка баьлча, цо царна дувц радиос царех даь къамаьлаш, даьха иллеш.

Иштта вах воккха саг Оарцхо — тайп-тайпарча замай теш.

Дуккха къаьнара гIалаш, гаьнна хьалха нах баьха моттигаш я Нохч-ГIалгIайчен лоамашка. Укхаза архитектуро ваькхха ца Iеш, цецвоаккх хIара юртах лоамарошта дагахьа ховш долча тамашийнача дувцараша.

ДIаухаргда шераш. Екаргья цу моттигашка экскурсантий сакъердамера оазаш, хIаьта гIалашеи гIишлошеи заман лувча кхеро санна хьадувцаргда гаьнна хьалха баьхача шоай даьй къахьа вахар.

Укхаза, къаьнарча дунен а вай ден а наIарга со массаза а воагIа, езача метте зерате ухаш вола саг санна.

ЛоамашI Iалама хозал, дувцарий ганз! Тахан укхаза наха хов хоза баха. Цар гIулакхаша вай дог гIоздоах, вай денош вахара таьптара юкъехьхь.

АВГУСТ БУТТ БАР. Лоаман юххе а тIехьа садикъа йIайха яр. Укхаза, ЖIайраха йлоамаш тIа шийла мух хьекхар, хIаьта морхаш, Мятлоама дукъ тIа гIолла теккха хьа а йьхка, босах гIолла шорттига чуйоагIар, лаьгIъяьча съемкаца гойташ болча лоаман кхуркхолга хьисапе. Со хьежар Бейни яхача юртага. ТIа а йийша морхаша шоай дозалца из тоIаергйолаш санна хеталора.

Ахильгов Хьусена цIенош ГIовзткъа-Керто къайладаьха да. Из долча дIаваха тIехьа дар. Цу лоама керта тIехьашка вала а, кхычарех лора а еш, сона ювца лаьрхIа къайле ха а безам бар са.

Укх наькъа со лоам кхаьчав аьнна дIа махеззане, цхьабараш шорттига а, шоллагIбараш гуччахьа а дувца баьлар сона.

Хьусена «йоккха ганз» а кораяьй, хьо варга хьежаш лораеш а я цун из.

Кхыметтел Оарцхос а дувцар лоамашка моллагIа дале а цхьа фаьлгаш тIа дувцаш дола тайпа рузкъаш -хилар... цхьабакъда гуш дар, Хьусена къайленашка кхача цун а вIаштIехь ца далари сога гIолла уж къайленаш ха безам болаш из хилари.

Сай цIен корах со цIаькха ГIовзткъ-Кертагахьа дIахьежача, сона меттар, цун хьалха хинна сибат хувцаденнад, аьнна. Хьаийцар аз турмал. ГIалат ваьннавацар со. Лоама керта тIа нах бар, дIа-юха ца хьовш латташ. Тхо долчахьа хьахьежар уж.

«Фу долга дар из?» — Сона магазар из кхетаде. Iаьржача боадоно чIоже къайла яккхалца наьха сурташ лоама керта тIа дагIар, бийсан хьалхайна дагIа оалхазарий Iул санна.

Сатоссаш йолча хана урагIа, нийсса Хьусена цIен тIа бодача наькъ тIа вар со.

ЧIожа бухе дохки хина татеи дисар. ХIаьта укхаза, лоам тIа, чIоагIа сатийна яр. наггахь фесага додача кера оаз мара хьа ца хозаш.

«Фу къайле я Хьусена яр? Фу ганз я цунна кораяьр? Со воаггIаше а ше волча хьоашалгIа вар дезаш хиннав-хьогI из?... Ак. Цудухьа, халла са а доахаш, лоам тIара IокIал а вувлаш, со венавий хьежаш леларгвацар из...»

ХIанз со из волча вода, цох лаьца уйлаш ю.

Хьусена да Жана, цкъа моцагIа пхьа хьаьрча ведда, Кахете вахав. Цига, иразерча вурийттлагIча шера цунна воI ваьв. Кхоачаш кIаьнка 10 шу а дизалехьа, да веннав. Цул тIехьагIа ворхI шу даьлча Хьусена вIаштIехьдаьлар даьга баьлла пхьа битийта а мехках дуне мелд удаш лелар дIадаккха а. ДIадоладелар цун керда, машарера вахар ваьча юрта. «ПаргIата лоамаро» яха романтически цIи йолча колхозе вахар из. Цхьабакъда, цхьаькха итт шу даьлча цун ший дийзар ерригача юртаца, дерригача халкъаца, ваь мохк бита а бита, ца йовзача моттигашка, мишта хургья ца ховча кхелага ваха, хIана аьлча Сталинах шийх, сендухьа хул а ца ховш, халкъа маьре хилар, халкъ мехках даьккхар.

Кхойтта шу дIадаьлар Хьусен ваьча мехка юха цIавалехьа. Царех итт шу даьккхад цо наггахьа мара малх бIарга ца гуш. КIоаргга лаьттан кIалха къахьегаш хиннав из. Духхьал парте, духхьал бокъонца йолча Ленински парте, бокъонца болча ленинца кIалхарваьккхар из, кIалхардаьккхар халкъ.

ЧIоагIа бала эзар цу хана чухь Хьусена. Цхьабакъда, йоккха хало тIаэттача хана цунна доттагIий корабир — Кустанайра Егор, Джетыгарера Мамбет. Уж чIоагIа нах бар. Цар хьаллаьцар бакъдолчох бола тешам. Цар Iомайир шоай атта йоаца шахтера говзал. Цар новкъостал дир халонна духьал отта, халонна кIалхарвала.

Юха цIакхаьчар Хьусен ЖIайраха... дукха малх ба укхаза. Укхазара фо вIалла демах хIамилг йоацаш да. Вахарах йола дега гIоз йоагIаш-йоагIаш юхакхаьчар сагага. ХIамма а дац пенсе вахав аьнна! Хьалкхийнад бераш. Руслани Лидаи колхозе ба. ЗIамагIвар интернате ва. Сесаг — доттагIа уллув я...

Хьажал, юххера а, гаьнарча лоамашта тIехьашкара жовхьараш санна хозача лоамий довкъаш тIа дошув мохкадаьча маьлха зIанарашта юкъе сона бIаргавайра вовзаш вола, гIийлача дегIара Хьусен. Из латтар ГIовзткъа-Керте ерригa кIай хIамаш тIа а ювхаш.

Лохехьа, босагIа, барт тайна, мангалаш а хьекхаш, болхар Руслани Лидаи. Да хьежар царга, хетаргахьа, мангал хьакха Iомабора цо уж.

Шийлача, хьаьша - цIагIа тхоаш дагIаш сай фусам-дас дезалахи, могаш - маьрша дий яхаши, балхахи долча дуккхача хаттарашта айса жопаш телаш из говза къамаьл деш ва моттар сона. Ший хьашт мел хинна хIамаш хийттар цо сога, цхьабакъда, сона хьаштдолча хIамаех хIама дувцацар цо. Николаеви Поповичи космосе бахарах соначул дукхагIа ховра цунна. Из хиннавар ший лоама кертера, чIожа юкъе долаш, дихьарча дукъ тIа гаьнна уллача санаторерча чIоаггIа лувча радиога ладувгIаш.

Из дезар деш байра сона уж селхан саррахьа турмала хьежаш.

Хьусена дезал барт тайна ба. Болх цхьана бу цар. Са а иштта лоI. ЙоIо пандар хьаэц, дас — дахчан пандар, хIаьта воIо — халхар доладу. Iай фусам-да кIийлен вода цкъаза ковна гонахьа яьле жIалешта тIой деттача чана, Банати шоллагIа йолча топа юххе Iохов. Цул тIехьагIа мареи сесаген шоайла къувс хьан пхоно аькхан фоарт лаьцай, хьан пхо чакхбаьннаб пIендарашта кIал гIолла яха дешаш...

ХIама диачул тIехьагIа, массехказлагIа чаь пела дIаменна а ваьнна, маькарарча велакъажарца со хIама ца оалаш Iеш хилара мах а баь, тIеххьара а, ганзах къамаьл де волавелар из.

Дуккхача шерашка, дуккхача замашка цун даьца а дайдаьша а цIеношта гонахьа лаьтташ аьхад, мукх а, хьажкIаш а, коартолаш а дIаювш хиннай — вIалла а тамаш гучаяьннаяц. Укх бIаьсти Руслан водар нохара тIеххьа, карта юхе гIолла тIеххьара боал боаккхаш, цIаьхха чудахар говра кIалхара лаьтта, ерригa хIана ялац аьнна къайла а йоалаш говр Iочуяхар. Нах дIабайдар, кхы а лаьтта харцаргда мотташ. Бакъда, кхы цу тайпара хIама хиланзар. Говр хьалъяьккхар. ХIама даьдацар цунна, когашкара денз керте кхаччалца эгаеш хиннаяле а. Шортта кIоага чу Iочухьежар Хьусени Банатии, хIаьта Лида майрра чукхоссаелар цу чу, тIаккха дукха ха ялалехьа, тамашийна хIама а яхьаш, хьалтIаяьлар. Цун бе доаллар баьццара, хоза дега диткъа ши пела, вIалла ца яйнача тайпара формеи бесаши дола гизгаш.

ТIаккха гобаьккха чакхдаьлар езача ганзах дола хабар.

Хьусена хайра уж хIамаш Iилманна чIоагIа хьаштдолаш йолга, цудухьа лорае лаьрхIар цо уж. Цу гIулакхо новкъостал дир цхьан хIаманна. ХIама теркал деш а дынах тешаш а йола Банати чIоагIа цецъяьккхаяр беша хиннача хIамо, цу бус, цо дийцачох, цунна гIанахьа бIар габайнабар, хоза хIамаш юха хьая яхаш кулга оамалах дехардаь цхьа тамашийна, motт ца ховш бола нах...

Iуйран Банате Лидайга кIоага чу юха дIаяхкийтар кораяь хIамаш, хIаьта лаьтта чу а хьекха кIоаг дIа а бикъар. ЧIоагIа мах болаш йола хIамаш хила йиш яр цига яхаш, лоалахарча исташа даь къамаьл вIалла тIаэцаш яцар Банати.

Дийнахьа массанена а гуш яр беш, хIаьта бийсан Банате мукъа хецар зIанарех дийхка латта берзахи, цIокъахи, кхыча, боагIий ца ховш баьхкарехи ков лорадеш дола Брутели Борзики яхаш цIераш йола кавказски жеца лела ши жIали.

Хьусен цу гIулакха раьза вар. Из хIама а ца оалаш Iийнавар, сога хьийжавар, уж хIамаш Iилмахой хьаштдолаш йий аьнна хаттар духьа.

ХIанз цунна ловра аз оалачунга ладувгIа. Са хIама ала вIаштIехьдаланзар, хIана аьлча хетаргахьа хьалха каша хинна из кIоаг а цу чура кораяь хIамаш а сона бIаргаяйнаяцар. ТIаккха даи йоIн шоайла лаьрххIа бIарахьежар, нана цец а йоалаш, Лидас хьаера гизгий доакъоех хьаяь йоккха ожерельеи тамашийна форма йола пелен.

Цу тайпара экспонаташ хиннаяцар вай музей. ХIаьта азеи Хьусенеи лаьрхIар кораяьча хIамаех городе хоам бе.

Къаьга августовски денош латтар. Сигала цхьаккха морхилг а яцар. Лоамаш къоарздаьдар аьла токхорашеи хьал ца нийцача Iаьржача аьла кесашеи. Хьакханза йола цонаш а йисаяр, кхы дуккха. Укхаза а дIа а гIолла дIаухаш бар колхозхой. Ритмах михо лестадора кIайча кочамий пхьешаш, дерригача мангалаш тIа сийрдадувлар къаьга тIадамаш. Дика денош латтача хана балхаш даьдаха сихбеннабар нах. Низ болча репродуктора гаьна дIа-юха йоаржайора халкъа иразахи цун къахьегамахи илли оалаш йола иллиалархочун лакха оаз.

ГIовзткъа-Керта тIа баьлар Iилмахой - археологаш. Цхьанахьа гаьнна лохехьа чопаш а беш додар хий, сира тай хинна, цунна лакхе гIолла бодар шоссе, Эбан яхача бIаь шу хьалхаIа хиннача кавказски тIемо йохаяьча юртах юхедиса деха кхерий, цIенош, лотаяь хIамаш санна дагIар кхерий довкъаш тIа, хIаьта кхы а лохехьа хьагуш яр маьлхо еррига сийрдаяьккха, баьццарча гаьнаша хозъяь, ЖIайрахе, колхоза центр.

— Ма йоккха панорама а я-кх ер, — аьлар группа кулгалхочо, Iилмай кандидата, тIаршинг баьннача керта тIара хьацар дIа а доаккхаш, — саго, сона хетачох, укхаза шийх лархIа веза бокъонца вола Iалама да!

Хаттар а деш бIарахьежар из Хьусена бIаргасаьнаш чу гIолла. Лоамарочо вела а венна жоп делар:

— ТIом хьалехьа дIа лохерча электростанце болх беш вар со, хIаьта хIара денна, сайран пхи сахьат даьлча укх кулгашца хьаьрдаьнна жIайрахой тоатол турбина чарха тIа хецар аз, цул тIехьагIа гонахьа дуккхача километрашка цIераш согалора, тIаккха даггахьа хеталора сона, се бокъонца вола Iалама да ва аьнна!.. Е шахте оахкала составаш тIайоахача хана...

Нагахьа санна саг шийна гонахьа дIа-юха хьежарах сакъердалуш хилча, — Бешлоама тIа а ваьккха Io а хоаве из, — хIаьта а хIама хургдац цох. Цун кулгаша е керто болх беча хана, — тIаккха нийсса да, тIаккха ва из вахара да, цун бе боаллаш цхьа мангал е уйлашка къаьнара кашамаш мара деце а! — Хьусен велавелар. — Iа сох бехк ма баккхалахь, со бегаш бе безам боацарех ва хьона! ХIаьта хьо санна хьаькъал дола, массада а кхеторгдола нах укхаза хIара денна тIабувлац!

Ахка болабелар лаьтта. Каша гонахьа гулбелар берригаш а: археологаш, царца баьхка студенташ — практикаш, Хьусена бераш, кхыметтел лоалахой. Цхьацца тIоа а боаккхаш кулгашца лаьтта цамца а доаккхаш болх беча студенташта цкъаза гизагий бурилг а, цкъаза металлически ахча а, цкъаза шуша гIоз а корабоагIар.

(Йистедоалар 4-ча оагIо тIа.)

ГРОЗНЫЙ. В. И. Ленина цIерах йола майда. В. Байдалова сурт. ТАСС фотохроника.

Дж. ЯНДИЕВ.

БЕР

Дахар, денар нанас дийца
Бера уйла ловзаш я,
Набарашка бахараш цIабаьхка
Цунна мерза гIанаш гургда.
Кердача вахаро дог хьесташ
Из лаьтта, сигала
гIоза вахаргва,
Мел вах даьшта раьза волаш
Из къоначоа мутIахьа хургва.

* * *

Лаьтта хьаьна, сигале шера
Малав тIом хьебер?
Малав маьршач бера
Наб йоае гIертар?
Хаций цунна берза а
Ший кIориг езилга,
Лаьттарча вахара
Маьрша тIехье эшилга?

А. ВЕДЗИЖЕВ.

САЙ КУЛГАШЦА...

— Къонгаш ба хьа дика кхийна,
ЦаI — инженер, вож лор ва.
Бакъда сатем бовзац хьона.
Дечоа даим сутар ва.

Рузкъах ва хьо дог ца Iабаш?
Нахал белгалвала гIерт? —
Лоалахочо вела къежаш
Къаьнача Дудайга хетт.

— Керда гаьнаш хул хьо йогIаш,
Наькъаш тоадеча хьо хул.
�цIаккха гац сатийна вагIаш,
Хац хьо сенга кхача гIерт.

Белажаш хьалъувз ший Дудас,
Кулгех йоахка шонкаш зув.
Хала да цунна из хаттар,
Дега Iетташ санна юв.

— Со-м сатувш вац цаI деш воацаш —
Дудас шортта цунга йоах. —
ЦаI деш воацаш сона-м ховш дац
Укх дунен тIа сенна вах.

Ушал санна тхьайса латта
Вахар вайна сенна эш?
Вола юхьиг йолга из оатто
Вайна ма дий дика ховш.

Iа хетт сога мича кхача,
Сенга кхача гIертал со?...
Укх кулгашца айса даьчох
Наха тоам бе ловш ва со.

Цудухь лехац сатем сайна
Укх дунен тIа се мел вах.
Сай кулгашца хьадаьр дайча
Массаз хиннад совгIат цох.

С. ЧАХКИЕВ.

Наьсарера мехкарий

Ахкан Iуйре тайна йоагIа,
Анаюхе товнаш йоаг.
Къона болхлой балха боагIа
Чехка-чехка боаккхаш ког.
Iанна дегаш деларгда
Ахкан балха баьхкарий,
Балха чIоагIа тIера ба
Наьсарера мехкарий.

* * *

Ноаной, алал, фуд оаш лехар,
Айлаюкъе детташ гош.
Шоай цу воIа нускул лехе,
Наьсаре вахийта оаш.
Хаххе дегаш деларгда
Царга хьажа баьхкарий:
Ала доацаш хоза ба
Наьсарера мехкарий.

* * *

Цар ду балхаш дIадайзача,
Саг ца тешшал дукха да:
Аренашка гIишлошъеча—
Массанахьа хьалха ба.
Иштта балха боахкараша
Лоаттаду вай мехка сий.
Иштта балха боахкараш ба
Наьсарера мехкарий.

М-С. ПЛИЕВ.

Къона ха дIагIоргья

Къона ха дIагIоргья
Сов масса хьийдда,
Сакъердаш йоаккха ха
Лоаца хул вайна.
Керта чеш кIайлургда,
Оттаргва идда,
Хьо тIаккха соцаргва
Хьай мах бе лайна.

Хьо юхахьожаргва
Венача наькъага.
Хьай когий лар лехаш
Детталуш дог.
ТIехьено мах бергба,
Хьожаш хьа дукъага,
Бустаргба хIара Iа
Мел лайза ког.

ТIехьенна везаргва
Никъ цIена бале,
ДогIаргда хьо велча
Сийленна чурт.
Бакъда, хьо гоамлургва
Лар бIеха яле,
Дезаргдац сийдоаца
Хьа ийрча сурт.

Дуачо хьаде а деза

ЮСУПОВ Iумар.

Сов боча хеташ, бIехача хIамах мо мара балхах кулг ца тохийташ, кхейир Калимата ший йоI Iайшет.

Когаш яха мотт Iомабе ше йьлча денз, цхьащанахьа кулг доацаш саца ца тугаш, ший нанас дечох, шийна ловзара цхьащца хIама де йолалора Iайшет. — «ДIаялалахь, кулгаш бIехдергда Iа. Аз-м, даьра, яьяц хьо бIехача хIамаех ялла... Чиллахьоаса баха, дошув-дотув ловзо маяьйий аз хьо, ва наний яларгI» аьле, цун доаде а ца кхийнача кулгашта цIена йовлакх а хьекхе, иштта ягIалахь аьлча санна, ши кулг вIашта а дилле IохоайорА Калимата.

ТIаьда болаш ца хьовзабаьча саьргах, вай даьша маяяхара, гIоз хургбоацилга а ховш, зIамига йолаш денз из къахьегарга яккха гIерташ. Зархмата цунга моллагIа цхьа хIама хьаде аьлча «хIаьта... цо хьадахьаргда хьона»... — аьле, ший мар футтара вора Калимата.

«Ма хьаькъал долаш я меттахь са ер», яхаш, нанас дилла хесто а яькхха, йоккха ме хул да-нана шийна цхьащца хьехар де эттача, «сайна ховрга шоана сона-м сай фу де деза», — яхаш, эгIаз а ухаш, цхьаккха аьннар дIаэцаш яцар Iайшет. Кхыметтел, кулгаш-юхьмараш дила хьай, аьлча а, сона хьех оаш, аьле, йоккха гIар экхкийтар Iайшета даьца-наьнаца.

Геттара де оамал доацаш, Iайшета саэккхача кхоачаеш ше эгIазйигача оалар Калимата: «Са кхийна яле а, адамий ма кхуйла хьо морг... Доккха гIод дачх хьо. Маьре яха а дIакачар яргьяцар хьогI...

...Кхийна яьнначул тIехьагIа маьре гIолга хьоадича-м, шийна ювца хезача цу чукхаьстача гIолла ва оалаш, вувца а хеза вацар цунна, ше яха яшаргйолаш саг... Цунна везар — тIахьажача теник санна хоза а волаш, дух дувла хий мо мара кхоачалургдоацача рузкъах викъаь вIаьхий а волаш, миччахьа а цIи яькхха-ча вовзаш, цIи хеза а волаш зIамига саг.

Хьо морг кхы я а яц, яхаш кхеяьча цунна, йодаш-йоагIаш новкъа мел кхетар, шийха хьогаш санна хетар.

Хьадеш а доацаш, ваггIача дезарагI хулаш дац дика хIамаш-м. Вахар-м, фаьлг бац — дикачох кхе-м, къахьега деза. Арахь наха юкъе бIаргаейнача из хозлийя, хьабоагIар из я аьле, зоахалол дувца нах.

«Шийга болх байтарг болча, маьре гIоргйолаш яц са йоI», — оалар Зархмата.

«Сога йоагIе аз байтаргбац хьога болх-м», аьнна, Болата йигар из.

Из цIайоалайича ший наьнаца — Маремацен, йижарашца — Аминатацен Зоалдусханацен бартбир Болата. Iуйрийна гIайтта кулг-юхь дила шоаш мабаьллингехьа а, наьнага, аз-аз малагIа болх бергба, ший йижараша яхаргдолаш... Iуйрийна де дезараш даь а баьнна чубийрзачул тIехьагIа мара, цо царга марта дуийтаргдоацаш.

Ше йоагIача яха гаргара нах шошоай цIа а баха, ше цхьаь йиса, из хьалхара ди даькхар Iайшета, вож дезал болча, нана-цIагIа Io чу яха дего ца юташ, укхаза, ше нанас санна, цкъа хьалхагIа фу дуаргда Iа а аьнна, шийна даа хIама хьатIадарга сатувсаш ягIаш. ЦIагIа нанас мо боча, укхаза маьре енача а ше лелаергья мотташ яр из.

Цу дийнахьа е хьайола аьнна а, е даа хIама нийцаь а саг вахаизар Iайшет йолча.

Ший даь-цIагIа, нанас сов боча яккхарах — доккхийча дехарашца хоза - наьха санна ший хам болаш мара даацар цо хIама. ЦIагIа нанас шийна леладаьр дага а доаллаш, — хIанз-хIанз фу дуаргда Iа арг-мадий укхо, хеташ, доккхийча дехарашца мара хIанз укхаза а из ца даа дагахь латтар пускал.

Иштта уж уйлаш еш, маьр-нанна — Марема эгIазъяха Iайшет латтача ханна, ена хьачуяьлар укхан маьр-йиша — Аминат. «Наний, — аьнна боча цун цIи а яькхха, —малагI болх бергба аз?» — хьаттар цо.

— ГIо, кхо даькхе йола!» — аьлар Марема.

«ГIо хьо, гIо... масса чоапилг йоаллa хургья из кхо кегадеш!» — аьлча санна, кхо бIеха хеташ, из даккха йодача Аминатах догкхоардош, тIехьа хьежаш латтар Iайшет.

Кхо даккха йода Аминат арайоаллашехьа а, хьачуяьлар шоллагIа йола маьр-йиша — Зоалдусхан.

ДУВЦАР

* * *

— Наний аз фу дергда? — хьаттар Зоалдусхана.

— ГIо, хий дахьаш йола хьо! — аьлар Марема.

«Сона хьалхара баца-м шортта боаб ераш!» — хеташ, ший дагахь уйлаш еш, раьза хинна латтар Iайшет.

ХIаьта а... даа хIама кийчдеш йоаллача маьр-нанас, Iоха аьнна а, фу дуаргда Iа, аьнна а, ше кхы теркал ца ярах, эгIазъяха, ювсаен на латтар Iайшет.

Шоашка нанас де аьннараш кхоачаш а дагь, чубийрзар Аминати Зоалдусхани.

— Iа яхараш даьдаьннад тхо — даа хIама лой Iа тхона, наний?— аьлар Амината.

— Лургда даьра, хIана лацар аз шюана даа хIама—хIама ца дича-м лелац саг, — аьлар Марема. Цхьацца шоллагIчоа хий IотIа а кхоржаш, сапаца цIена шоай кулгаш а дила истола дIатIахайшар Аминати Зоалдусхани.

Iайшет хьатIахьежаш латташехьа а, хьайола тхоца хIама даа хьайна ца оалаш, нанас шоашта хьаоттадаь хIама а дна, пхьегIаш йила шоай метта дIа а оттаяь, нанна новкъостал, деш, чурча дезарех кулгаш детта болабелар Аминати Зоалдусхани.

Цу дийнахьа, хIанз-хIанз маьр-нанас шийна даа хIама даларга сатувсаш, мецъеннa саца мотт боацаш сахьувзаш, сарраща арен чуи лелхаш хьийзар нускал. Мелла гобоахаш хьийзача а, маьр-нанас шийна даа хIама а ца денна, яха меца Iойижар Iайшет.

...Iурра, массарел хьалха гIетта ший юхь-кулг а дила моцалла кхы сатоха а ца мега, кхоалагIча дийнахьа нана-цхьагIа Iочу а яха, маьр-наьнага аьлар Iайшета.

— Наний, малагIа болх бергба аз?

— ГIо, укхо дIахьехаргда хьона мичахьара даккха деза, кхо даькхе йола!.. — аьлар маьр-нанас.

Нускал кхо даккха дIа а оттадаь, чуера, маьр-йиша, Зоалдусхан.

— Фу йоахар нускала — кхо дегаза хеташ, батт увзаш дарий?! — хьаттар Зоалдусханага, ела а енна Марема. — Дацар даьра... белаца — бахьаца-м хац сона, кулгашца ка хьекхаш даккха дезе а дегаза хеташ-м, — елаенна жоп делар Зоалдусхана.

— ХIаъа... дуачо — хьаде а деза. Ара гIолла хьахулаш дац хIамаш-м. Кхоллаш дегIар — уллаш хьатIаухаргда, яхаш, бийша бадаш бац нах-м. Аьхкий хьоа ца кхийхкачун Iай ей кхийхкабац, яьхад вай даьша-м, — аьлар Марема.

Цхьа ха яьннача гIолла, кхо даькхха а яьнна чуера Iайшет. Сов ше мецъяларах, чухьа кийчдеш латтача дуача хIаман, бага шод хьадийташ йола хоза хьадж кхийтта, гIадъяхача Iайшета хьаттар маьр-наьнага:

— Из даькхха яьннай со, наний кхы фу де аз хIанз?

— Хьайола хIаьта, цкъа хIама даа, цул тIехьагIа дергда Iа кхыдола дезараш-м, — аьнна, хIама даа хоадир маьр-нанас нускал.

Шийна дIаоттадаь хIама, Iаг хьеккха, мерза, дна а яьнна, селхан маьр - йижараша йоахаш шийна магарра, пхьегIаш юлаш Iайшет йоаллаш, хьаттар маьр-нанас:

— Хоза кхоачам хиларий хьона, нана лайлахь, дуача хIамах?

— Шортта-м даьра хилар... хIанз замо чам болаш хIама даьра диадац аз, со нанас йича гIоне. Эхь... балха кулгаш детташ мо чам болаш-м хуллаш хиннадоацад даа хIама, — аьлар Iайшета.

Балхага яккха гIерташ, етташ, найцас ший йоI эйп яккхар кхераш, саготдеш вар Зархмат:

ЛадувгIарах из яхача оагIорахьара кхы хабар - хозарг а ца хинна, цхьа ха яьннача гIолла, геттара саготдечул вахе, уж товш, мерза баxаш ба, ца товш, барт нийгIа боахк хьеже воагIа со, аьнна, йоIа тIехьа вахар да.

Да воагIача хана нийтIара лоа доаккхаш йоаллар Iайшет... Коа наIарах хьачуваьнна Зархмат шийна бIаргагушшехьа а, ий тIа из хьакхачарга а ца хьежаш, бахьа а нийца даьна тIахьедар йоI.

Укхаза, болх байтача, аз ше маьре яйтарах сона эгIазъяха, бирсъенна, лата йоагIаш хургья-кх Iайшет, хетаденна веха ше фу дича бакъахьа хургда ца ховш, коа наIарах хьачуваьннача латтийсар Зархмат.

«Ойя... фу аргда укханах...: Из бахьа сона бетта укханна дага деха дале, наха гарга ма йоккха юхь Iоаржо я ер», — хийтта, вада дагахь цкъа говр дIаэккхийта дага дехар Зархмата. Юха а «ма нийча болх ба-кх ер — вIалла из хьахьокха беннабеце а, бахьа бетташ коаха ваькхар Зархмат ший йоIо, яхаш, нах беларгба-кх тхох», — хийтта уйла йир цо.

Ца хулача доале, ши го тоIо мара ца безаш, дIаэккха кийчча хургволаш, говра тIа чIоагIевелар Зархмат.

...ДIа тIа кхоаччаше а хоза елаенна, говра юхь лаьца ий тIа хьахо а возлавав, Iовоссавир Iайшета ший да.

— Доаккалой шо?! — хьаттар Зархмата Iайшетага.

— Тхо-м... даьра доахкалора... Жи, дадий!.. КIезиг-дукха лоа даькхха а Iа цхьа болх ца бойя, даа хIама лургдац, хьона аккхар... ХIахьий! — аьнна, даьга лоа даккхийта, бахьа дIакховдабир Iайшета.

— Даьра хIаьта... дуачо-м, хьа де ма деза хьона аьнна, ший йоI царга кхетаяларна чIоагIа гIадвахар Зархмат.

СЕРДАЛО
3-гIа оагI. 2 декабрь, 1962 шу.

БІаьшерий наькъа йисте

(ДІахододар. Долалур 3-ча оагІо тІа.)

Хьусена лоалахо Аюб, жисаш дагІа кочи иккаши тІаювха, юхьмараш кІезиг-дукха бовнах тара леста, 40 шу даьнна хургвола къонах веха дІаваха санна чІоагІа дух тІа вала безам болаш вар. Цунна хеталора хІара бело хьалтоссача лаьттанца дошо гІоз, е бриллианта гІалкха хургья аьнна. Из корта а хьувзабеш, цІаьрмата бІарахьежар студенташа Іилмахочунга дІалуча хІара лаьттан галингага.

Хьусена из зийра, эхь хийтар цунна, хІаьта а ший хурдаь лоалахочо леладер бегашта дакхха а велар.

Аюба цІаьхха чехкка хьанйцар цхьа йІаьха хІама—тІехк,—аьлар цо хьанйца дехке ваьлча санна, тІаккха Хьусенага дІаелар. Цо бе кхеста а яь лаьттах цІен а яь Аюбага юхаелар «тІехк».

— Нагахьа санна цун укх тайпара тІехкаш хиннаяле, хІанз а тІехьа из дийна вагІа цу чу! — аьлар Хьусена. ТІаккха берригаш а белабелар. ХІана аьлча, Аюба бе баьллар моллагІа бола бІаьха кхера бар.

Камера чура форма бІаргаяйча, хьалбакккхача лаьттан тІоано тІехкаш гучаяьхача, кулгалхочо балхаш соцадир. Цо аьлар, из мах болаш хІама я: эзараш шераш хьалха аланаш дІабежка моттиг. Укккхаза лоамашка цу тайпара моттигаш кхы кораяьяц. Гонахьа кхы а хила еза катакомбаш. ХІаьта моттигаш ахкар дІадахьа йиш яц вайга, духхьал Іилмай академе бокъо елча мара.

Хьусена дийцар хьалха цун даьшта цу бешара кхыметтел дошо гІозараши браслеташ корадоагІаш хинна хилар...

— Цу кьамаьло геттара корзагІваькхар Аюб.

— Фу дувц Іа! — цІогІа техар цо. —Цар-м еррига беш оахкарг ма йий хьа! Царна хов моттий хьона, цу лаьттан хІара метр лоамарочоа мел еза я! Цул совгІа, цу кашамашка боккъала хила а мег дотуви дошуви... Хье вовхаш дола хІама дайта деза Іа?! Беламе къамаьл.

Хьусен Іаьржвелар. Хьаьший эхь хеташ йист ца хулаш сайцар, хІаьта духхьал цар кулгалхо бІарахьежар Хьусена.

Цунна ховш санна хеталора, Хьусен цу сага жоп ца луш Іерг ца хилар. Хьусена жоп делар. Из волавелар шортта, гаьнара лувш санна, цхьабакъда, тІехь-тІехьагІа аьшк санна чІоагІлора цун гІар, екъа аскетически юхь сийрдайоахар эгІазлонах дизача доккхача жогІарча бІаргаша. Цар айххьаза хьалехар кхыбарий бІаргаш, дег чу дувлаш санна хеталора.

— Лоалахо Аюб! Хьо, хьагучох, маьла бегвоахаш хиннавац, йІаьха мераж яр, яхаш! Бакъда, моллагІа мераж сага яле а нагахь санна меражал дІахо цун хІама ца гой, — цунна цхьаккха хІама гац. Саг ваьхар, кхыбараш санна, цІаьхха цамогаш хилар... — Дошох йолча уйлаех воагар из! Мича хов хьона, из фуд. Сона хов. Хьона хац, из бахьан долаш тешшамерча нахах, хьо санна барех, къуй хилар, къуйх — маьрей. ХІаьта сона дайнад.

Цкъа са бе кхаьчар самородок... Кийлен ши бІаьи! Из геттара дукха дошув да... Из сайна дита йиш йолаш а вар со. Цхьаннена а ховргдацар. Бакъда, сона-м ховргдар... «Хьусена хІара кийлах» фу мах ба а ховргдар сона! Шийх къайле хилац...

Сона ховра, наха духьалъувтта йиш йоацаш се вусаргволга, хьацаро сай дегІ масса хана дошоргхилар, наІарах хІама массаза тоха сай дегІ кхувсалургхилар, из хІама еттар кхыметтел доттагІа вале а. Цу са бе яьллача «аьшка» гало ший лей вергвар сох. Аз фу дергдар цох? Виза а тІаювха хІама йолаш а хургвар-кх со. Кхы фу хургдар? Вай-м иштта а дац меца... Хьажал, укхаза — цІена! — Ший бекъача наькха тІа бий техар Хьусена. — ХІанз со хьона айххьаза бІарахьеж, — сай безам болча тайпара! Аз лечкъяяц сай юхь — шортта массанена а бІарахьежар Хьусен. — Кхетадирий Іа аз даь къамаьл?

ГІайгІане йист а ца а хулаш латтар Аюб.

— ХІаьта нагахьа санна деррига дошув хьонен, сонен, царнен дІа-юха делча... хургдарий вай дІаьхегІа? Ше-ший дошо гІала тІа ка эгаш хургвар вайх хІаравар, хІаьта деррига къе хургдар.

Дошув паччахьалкхенга да. Из а да, хьалдаькхачун, из вІалла бІарга ца дайнача хьа а да. Паччахьалкхенга хилча ба яз низ! Из аз, Хьусен, хьога оал: хІана аьлча цун Мухтар а са Іалихан а дешаш ба, — хьажал шоай,—дІарча интернате. Паччахьалкхенга да-кх уж! Хьа дас нйду пенси, са пенси?.. Хьа йиша лечара яькхар — хьажал, дІарча цІагІа, — Хьусена кулгаца хьахьекхар «Іай кемаш сийнача форда тІа санна баьццарча гІанаша баьдъерзаяьча дийхка хьуна юкъе ягІа «Іармхи» яхача санаторе корпусаш.

Селхан саррахьа радиос хІанз вайна лаккехьа лелачарех къамаьл дича, — хьо хьалкхоссавелар, — лоам тІара чуваханза ваьлар! Іа уйла яьяц, цар из вІаштІехьа мишта доал?

Из да вай деррига дошув, вай кулгаш, уж хІамаш Іилмахой кортоша хьаду.

Вай шинне фу даьд Іилманна? Фу лоархІам болаш да вай бешара доаккхаш дола коартолий пхи галий, нагахь санна цу наха из беш езаш хуле? Нагахь санна укхазара корадьчо цу кагийча нахан вай берашгеи кхетам лой? — Хьусен кхайкавир, юхаметта а вена, саббарах Іилмахочунга аьлар:

— Іа бехк ма баккхалахь, тхо лоамарой, кІеззига баьде а, кІеззига цІий дІайха долаш а нах да. Бакъда, цхьадола хІамаш хІанз оаха а кхетаду... Дувла шо тханцига. Дувла шо, шоай гІулакх хиннача хана. Шоана дола цІенош — дІа латт. Даа хІам а хургда. Инструменташ колхозе корайоагІаргья. Цхьана дешаца аьлча, — новкъостал дергда. ХІаьта Аюба дийцачох аьлча... Иза-м цо иштта... хьагІ йоацаш... Уйла ца еш... Нагахь санна эшарг хуле, оаха шинне оахкаргья еррига беш, деррига ков, цІенош а дІадоахаргда, са дараш а цун дараш а!

Іилмахо Хьусена хьатІавера, чІоагІа кулг лаьцар, безаме дІахьежар дог ураэттача Аюбагахьа, Хьусена баркал аьлар, цу тайпара зе хургдола гІулакх царгара эшаш ца хилар а оалаш.

Банате хІама даа чубийхар берригаш а. Аюб дІаваха веннавар. цхьабакъда, Хьусена, чІоагІа пхьарс хьа а лаьца, соцавир из.

— Малав хьашашта гІулакх дергдар, нагахь санна со дика могаш ца хилча? ДІачубига хьаьший цІагІа. Лоалахой деций вай, вай да фо, лоам, хьаст — деррига юкъара да! — Из чІоагІа велавелар, хозача цергий кІай мугІараш гуча а доахаш.

Унзарча Іехарца тІанйцар тхо коа хиннача Буртела. ШайтІа бар санна Іаьржа кортен кІай дегІи дола из, зІанарах доаллашехь дІа-юха детталора, йІаьха кегаенна мосаш лаьтта гІолла текха а еш. Из яр ше маярра демаша яькха мосий пурмат.

Цун доттагІа — Борзик дихьа, хьун хьача гаьна кІал, Іийне, Іохайна дагІар. Лоа санна кІай дар из, бІаргаши бата бухьиги Іаьржа дар, хоададаь лергаши цІоги дар, къилбаседерча чанах тара дар из.

Тхо бІаргаго йиш яцар цунна, хІаьта Буртель, хетаргахьа, Іехар кІордадаьдар цунна, чІоагІа набъеш санна хеталуш уллар.

Берригаш а хІана бац аьнна хьаьший цІагІа чубаьннача хана берда йисте лаьтта кхалаж кегаеш яьхка котамаш, дІа-юха яйдар, хІама нйккхача санна.

Ткъамаш вІашка а тоІадаь, кхера санна тІадоагІар царна доккха кер.

Цу минота зІанарах мукъа а нйккха, кера тІахьийдар из. Цу сахьате хаьдар Брутела зІн а...

Кера низткъа хьалгІатта кхийра Борзика меража хьалхашкара. Цо зенцар из, хІаьта лоам тІа гІолла дІадодача цун Іена тІехьа дедар Борзик, кхувса а луш.

Аюба ше унзарваларца цІагІа чубехкар цецбаьнна хьаьший, царна тІехьа цІагІа чу а нйккха, ниІ тІа а теха, ниІ хийра йолча гІолла кхерамца арахьежар из.

Со а хьалтІаваьлар веранда тІа, хІаьта цецвоалаш Аюбага хьежар.

— Иштта кхераме хІама да хьогІ?

Э-э-э, Идрис, — шортта йист хилар из, — уж дац хьона хета тайпа жІалеш!..

Оаха массане а укх наькъах бакъвир Аюб. ХІаьта, хьагучох, цо дийцараш шийна дика ховш дола хІамаш дар.

Чай молаш дагІаш дуккха сакъердаме къамаьлаш дир оаха. Аюб кадай хилар дувцаш, бегаш а бир. Цецдаьхадар тхо, тхо диц а денна Борзика новкъостал де дахача Брутело, цох хиннар шийна ца ховшшехь а.

— ХІана, — йоахар Хьусена, — доттагІчун оаз хьахезача! Из-м кхоачам ба. Нагахьа оарц дезаш хилча,— массане а топаш бе!..

Бешлоамагахьа лестабар малх, юха цІабоагІача наькъ тІа тхо даьлча. Хьусена чІоагІа дог раьза хиларца дехар ший кердача доттагІашкара, нагахь санна гІулакха ца доагІе а, салаІа мукъах а дувла яхаш.

Хьаьший накъа боахаш, хьанйцар цо «дахчан пандар», хІаьта кагий нах, сатийна Іе ца а могаш, халха болабелар.

Цу ханна цІа кхаьчар зІамига Іалихан. Доахан чудоаладе вахийтавар из. Шин оагІорахьа Іоядаш метраш хиллал йІаьха муІаш а бовна дараш санна доккха бІагІара бІарга а долаш йолча йоккхача Іаьржача бежа тІа а вагІаш, куро воагІар из.

Хьайийла ниІ бІаргаяйча, газа хьалхашкахьа едар. Іалихан тІера чувахар, хьаьший тайп-тайпарча оагІорахьа байдар, хІаьта газа цІагІа чу а нйккха менге тІа кхоссаелар, тІаккха корта эгабе яьлар.

Из оамал йисаяр цунца бера хана денз, цІагІа чу ловзараш деш, хІама хьоккаш из хьалкхеяьча хана денз. ХІанз дІаяхар из цІагІара, шийна доагІаш дола йІайхача сискала дакъа дІанйцачул тІехьагІа.

Хьаьший чІоагІа хоза хеташ бар.

— Шун укхаза бІарчча Дурова уголок ма йий! — цІогІа техар Іилмахочо, сабаре хилар дІа а даькхха.

Ков хьалдизар сакъердаме ловзаш йолча гаьзарийн бІийгийн кампане. Уж еррига кхувсалора цІен-даьнен наннен гонахьа бераш санна, хІаьта царна адамий мотт хов аьнна а хеталора.

Тхо тІадаьлар Хьусена цІеношта лакхерча лоаман дукъа тІа. Укхазара, голаш а етташ, лохе Іочубодар никъ. Фусам-даьшца Іодика а йийца, чудоладелар тхо. ГІовзткъ. Корта наькъо гола техача метте къайлабаллаца, гаьнна лакхе, сийнача сиглен фоне латтар Хьусена дезал, тхона хьахозар «пандара» оазаш.

ЧудоагІар тхо сихха, иштта чехка хувцалора, цхьанне шоллагІъяр а хувцаш, хувцалуш йола дуккхача тамашийнача хІамаех йола тха уйлаш.

Малав-хьогІ лоам тІарча катакомба чу дІавеллар? ЖІайрахарча къеча чарахьашта дика болх бехаш малхага дуІа даь вай йийца хоза МятцІаьла жрица хила мегаций из?

Тхо дІадолхар наха бІаьшерашка шоай лаьтташ цІендеш дІадаьхача кхертІой доккхача гувнашта юхе гІолла. Хьажал, ер да ший даькъ тІа ди теха вайнача, истола тІа а вагІаш, ахархо дІавелла «маьлхара каша». Из дІавеллав наха, из бахьан долаш дунен цо дукха хало йийна а, виззалца ца юаш хинна а йола маькх хьалхашка а оттаяь.

Дохкаденнача дакъан голаш а маькх а вай ханага кхаьчад дуккхача бІаьшерашкара, лоамарочун унзарча вахареи цун къеча уйлайи символ а хинна.

ХІа а, укхаза массанахьа а хьагуш да, даьлаша наха «новкъостал» мишта даьд.

Тхо Эбана дехача пенашта тІаккхача доахкача хана, дехьарча босагІа урагІводар итт шу даьнна кІаьнк.

Мича водар из? Цу оагІорахьа вахаш саг-м вац.

— Мича вода хьо? — ЦІогІа техар аз цунга.

— Доаханга! — хьахезар зовне оаз.

— Хьанад Іул?

— ЖІайрахой, — жоп делар цо — Къаьгга хьагора кІаьнка тІаьн кІал доалла книжка.

— Фий Іа хьор?

— Книжка да!

— Сенна деза хьона из?

— ХІанз сийрда йолаш доахан дажаргда, хІаьта аз книжка дешаргда... — аьлар боккхагІчар терко ярах гІадвахача кІаьнка.

— Дика болх ба со цхьаьвоацаш, — аьлар аз сай новкъосташка. — Нагахьа санна мичча хана а укхох аз хІама язйой, оаша мукъа арг мичад, яздархочо хоза дар дагалаьцад!

ТІехьара а тхо тІехдаьлар эгаш долча сихача Іармхих тиллача тІаьх, группага хьежаш йола машина лаьттача наькъ тІа хьалгІадаьлар, хІаьта новкъостий дІабахар, къаьнара бронза а, Юхерча Малхбоален говзанчий шуша хІамаш а, египетски гизгаш а... бІаьшерий къайленашка вуганш йола керда ганзаш дІахо йодача хана карайоагІаргхиларах йола дега гІоз а йийца.

Бера хана денз хозахеташ а цецвоаккхаш а дола дешаш:— «Ганз»... «Къайле»... Сона хет, укх шера къаьстта дуккхагІа уж дешаш вай кепа йоазон оагІош тІа сайна бІаргадайча санна: Новочеркасска юхкерча «сарматски гувний къайленаша» къайлалоаттаяьй сарматски паччахьий доалахьа хинна йоккха дото ваза.

Киргизерча «Чуйски аренашкарча гувний къайленаша» лораяьй уникальни шийтта метр йІаьха йола «наб еш улла Будда» яха скульптура.

ХІаьта дукха ха йоаццаш, радиос хоам бир, Средиземни форда тІарча гІайрен тІа радарни установка еш боахкача англійски эпсаращта цІенача дошох яь ши вазеи Афродита статуйн кораярах. Бакъда, укхаза къайленах юха а къайле хилар. Ховш дац, эпсараша шоашта кораяь дошол езагІа йола уникальни хІамаш мича йихьар.

Хьажал вай «ганзага, — йІаьхийча аллански кхалсага кашага, морхашта кІалхарча лакхаленашкарча нах дІабехкаш хиннача катакомбашка! Цар кхы а дуккха хІамаш дувца деза...

Тахан са дуккха а да сай доттагІчоа Оарцхойна — чІоагІа соаккхо йолаш волчоа дувца хІамаш.

Цхьабакъда, хетаргахьа, Оарцхо цецваргвацар, цу еррганел езагІа йола ганз мичай хов сона аз аьлча.

Оарцхос тамаш ергьяц, хІана аьлча из хьакъал долаш саг ва. Цо сихха кхетадергда, цун къайле гучаяькхар со воаца са ганз, гаьнна хьалхарча хІамашта іохкера сона тахан ГІовзткъа - Кертера кораяь ганз,—из дунен тІа эггара езагІа йола ганз — доккха сага дог хилар!

Аз цунна дувцаргда вай дикача Хьусенах. Аз дувцаргда, аккан дийнахьа малх чубузача хана, лаккача лоам тІа, хьадийла книжка бе а доаллаш вай халкъа Іуйрен символ санна доахан доажадеш вагІача ЖІайрахой кІаьнках. Соца цхьана гІадгІоргва къаьна Оарцхо, бІаьшерий наькъа йисте ваха заман теш.

МОСКВА. Ди тІехьа шерлуш латт халкъашта юкъера бувзам. Из къаьгга хьахьокх дунен халкъашта юкъерча почтампта масал доаладича. Шозза гаргга лакхденнад доазол дехьарча мехкашка корреспонденцеш дІа-юха кхухьийталга вай столице ши шу хьалха болх бе Дунен халкъашта юкъера почтампт йолаелча денз. Дукха ха йоаццаш массехк къона, кортамукъадаьннача Африка мехкашка бувзам оттабаьб.

Сурта тІа: операционни зале.

Э. Евзерихина сурт.

ТАСС фотохроника.

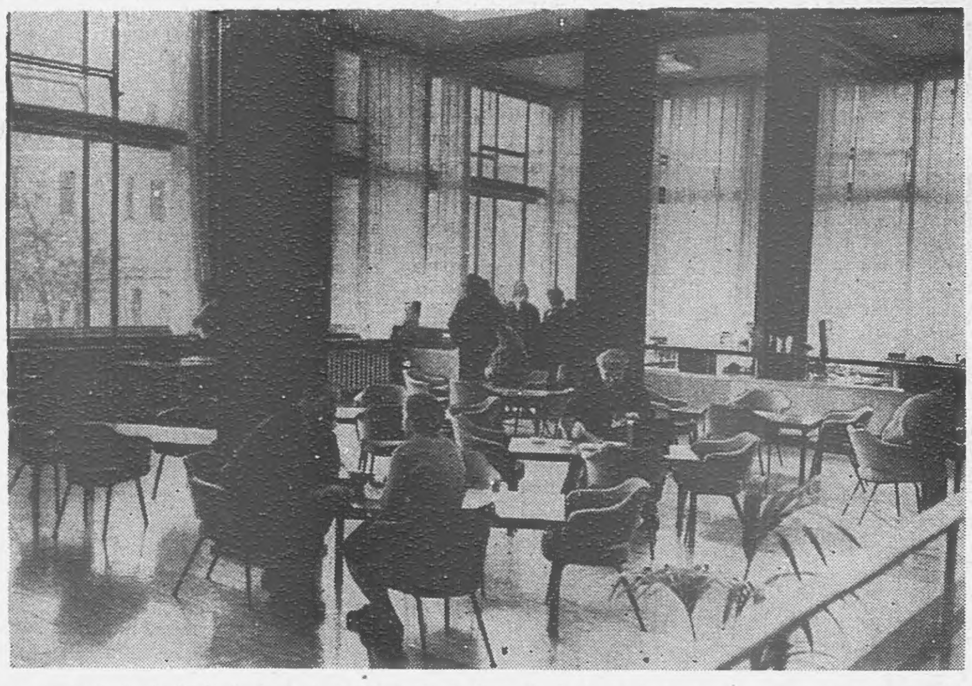

Кемеровски область. «Кемеровуголь» яхача треста кедровски разреза горнякаша лаьрхІад укх шера планал совгІа 150 эзар тонн доагор дакхха, хІаьта из декхар цар сийленца кхоачаш а ду. Итт бетта планал совгІа 140 эзар тонн кІор баькбаькхаб.

Лаьтта доша а деш кІор гучабоахача балхаш деш болча гидроманитарщикаша керда доккхий производственни толамаш даьхад. Цар дошадаьд 3 миллиони 880 эзари кубически метр лаьтта.

Сурта тІа: Кедровски разрезе хица лаьтта дошадеш ду балхаш.

В. Соболева сурт.
ТАСС фотохроника.

Общественноста новкъосталца

Ведана районе эггара хозагІа йола юрт я Элистанжи. Лоамашта іохкхе уллача цІена, кІир техача цІеношта юкъе кирпишках яь йоккха гІишло я бІаргагуш, из я юртара клуб.

Клубе мел бу болх общественноста низаца беш ба. Комсомольцашен юртарча интеллигенцен доккха дакъа лоац культурно-массови мероприятеш чакхъяхар духьа. Клуба квартала а бетта а йола план совета заседанешка ювц. Планах чакхъяха лийрхІа мероприятеш ший ханнахьа ю, цул совгІа балха учета журнала тІа дІаязъю. 32 лекци йийшай укхаза 9 бетта. Тайптайпара темаш я цар. Масала «Дынахи Іилмахи», «Коммунизм хьалъяра хьалхара этап», «СССР халкъий доттагІал», иштта кхыяраш а. Кхашкарча бригадашка, доахан леладечА фермашка, иштта дуккхача кхыча участкашка масса а хана беседаш ю, дІа а хозаш газеташ деш. Интеллигенце актива низаца тайп-тайпара темаш йолаш сайренаш ю. Дика кийчъяь я гойтара агитаци. Массадолча тайпара стендаш, плакаташ да укхаза. Дика хьахьокх гойтара агитаце колхоза, района, юртбоахама къаьст-къаьстача хьалхле лелаерий производственни хьокхамаш.

Клубе кийчъяь я хьалхле лелаерий опыт ювцаш йола уголок. Укхаза да тайп-тайпара юртбоахама литература, журналаш, брошюраш, гойтара агитаци. Дика кийчъяь я атеиста уголок. Іилман атеизмах дола плаканаш, Маркса, Энгельса, Ленина портреташ, цар дынах лаьца дийцараш да укхаза.

Юртарча интеллигенце актива низаца вІашагІтехай укхаза художественни самодеятельность, йиъ кружок: хоровой, халхара, музыкальни, драматически. Царна кулгалду актива членаша. Цига дакъа лоацаш ва 30 совгІа саг. Кхашкара балхаш доладелча денз уж чакхдаллалца ахархошта концерташ увттадеш, шоай колхоза а лоалаха ухкача юрташка а ухаш дика болх бир клуба агитбригадо.

Доахан доажадеча лоаман даьгІенашка Дагестанен Нохч-ГІалгІайчени доахан доажадечарна хетаяь сайре хилар. Сайре чакхйоаллаш доккха концерт оттадир клуба агитбригадо.

Массайолча культурно-массови мероприятешка хьинаре дакъа лоацаш ба бархІ шерарча школа хьехархой Индирбиев Гелани, Дорошенко Мария, лесхоза комсомольски организаце секретарь Джабраилов Абу-Къоасам, нохчий мехкарий Мальсагова РабиІат, Матаева Анисат, Гадаева Шайдан, лор Шуев Солта, иштта кхыбараш.

Партийни организаце низаца клуба заведующена нов. Актиев Ахьмада дика вІаштІехьдаьннад клубе дика интеллигенце актив вІашагІйолла.

Х. БЕРСАНОВ,
Нохч-ГІалгІай АОСР культура министерства методкабинета заведующи.

Лаьувзга радиога

2 декабре: 7.30—«Грозненский рабочий» газета обзор; 7.40 — ашарий антракт; 7.50 — хоамаши передачай программен; 8.10 — «Ленинан некъ» газета обзор; 8.20—«Сердало» газета обзор; 8.30—художественни самодеятельноста концерт; 16.00—радиои телевиденен передачай программа; 16.05—пионераштен школьникаштен передача (эрсий меттала); 16.25—«Шелестова Антона вахари, цун бІеха гІулакхаши» — къонача зрителий театра концерт; 18.13 — «Спортивни Нохч-ГІалгІайче» — передача (эрсий меттала); 18.33—«Советски арме тІемахой» заявкех — концерт.

УКВ: 10.00—«Советски Союза халкъий доттагІал» — концерт; 10.34—«Сакъердаме ашараш» — концерт, 11.03 — «Школьни доттагІий» — берашта лаьрхІа концерт; 11.26—«Мехкарий» яхача кинофильма тІара Пахмутовай музыка. 19.00—«Хьамсара мохк, хьо са Россия»—музыкально-литературни передача; 19.43 — эстрадни ашарий концерт; 20.09—Нохч-ГІалгІай ашарий концерт; 20.44—эстрадни концерт; 21.25—баснеш, багаш, сатирически стихаш.

Редактор М. К. ЛЬЯНОВ.

Тахан кинотеатрашка

Челюскинций цІерахча кинотеатре

Йоккха зал — «Бакъахьарча наха юкъе».
Долалу: 10, 12, 2, 4, 6, 8, 10.
ЗІамига зал № 1 — «Катерина».
Долалу: 8.30, 10.30, 12.30, 2.30, 4.30, 6.30, 8.30.
ЗІамига зал № 2 — «Чарли Чаплина программа».
Долалу: 11, 1, 3, 5. 7. 9.
ЗІамига зал № 3 — «Бакъахьарча наха юкъе».
Долалу: 11.30, 1.30, 3.30, 5.30, 7:30.

Город Грозне, Моздокски улицагІа, 11, кв. 19, вахача гражданина Кузнецов Федор Михайловича суде деннад город Грозне, Моздокски улицагІа 11, кв. 19, яхача гражданкацара Кузнецова Софья Петровнайцара ше къастарах дола дош.

Дош дувцаргда г. Грозне, Ленински районе халкъа суде.

Город Грозне, Спартака улицагІа, 22, вахаш волча гражданина Козменко Виталий Ильича суде деннад город Грозне, Спартака улицагІа, 22, яхача гражданкацара Козменко Вера Ануфриевнайцара ше къастарах дола дош.

Дош дувцаргда г. Грозне, Октябрьски района халкъа суде.

РЕДАКЦЕ АДРЕС: г. Грозный, ЦІеча фронтовикий улица, 15. Телефонаш: редактора зам. — 2-07-01; бехкоюхама секретара — 2-45-48, партийни вахареи, экономикаи, письмойи отделий — 2-25-72; корректорске — 2-30-91.
АДРЕС РЕДАКЦИИ: г. Грозный, ул. Красных фронтовиков, 15, Телефоны: зам. редактора — 2-07-01; ответственного секретаря — 2-45-48, отделов партийной жизни, экономики и писем — 2-25-72; корректорской — 2-30-91.

1918 шерарча 11-ча августа цІерах йола типографи, г. Грозный, Революце проспект, 30/3.

Типография имени 11 августа 1918 года, г. Грозный, проспект Революции 30/3.

СФ03221 Заказ № 6476

Доазол дехьара

ВІаши юкъера гІулакхаш, доттагІал, новкъостал

Тайп-тайпара байракхаш тІаягІаш долча шин кемо, Африкана юхха океане шоаш вІашдухьал кхийтача хана, йІаьхха гудокаш а екаеш шоайла моаршал хетт. Шинна а кема оагІош тІа гІолла шоай цІерел совнагІа даь доккхий йоазош да «Униафрика» аьнна. Царех цаІ Дакарера Ростокагахьа бухь билла додар, вож Шецинепа Конакре додар. Польшацеи ГДР-цен леладеча форда гІулакхаш тІа гІолла хан-ханнахьа ух уж Малхбузен Африка порташка. Океана цу наькъ тІа гІолла лелаш хІанз Польшаи Германски Демократически Республикаи 17 кема да. Дукха ца говш «Униафрика» яхача польско-германски компанега кхоачаргда тропически климат йолча лелалургдолаш хьадаь хІанзара керда кемаш.

ВІаши лоаллаха уллача вошал долча шин мехка юкъерча гІулакхий формаш тайп-тайпара я: экономикаи культураи даькъера бувзамаш, Іилмаграмма технически документаци, специалисташ дІа а хьа а ахийтар, юкъ-юкъерча городийн областийн доттагІлен бувзамаш.

Ши мохк вІашагІбувзаш дола доазонна йистерча Ниса яхача хи тІа гІолла тилла тІий нагахьа мара даьсса хилац. Польски оагІонгахьара цу тІа гІолла дІа-юха кхухь баьдеІаьржа кІор: «Турув-1» яхача шахтера Гиршфельдерча немецки электростанце. Цу электростанцера проводашка гІолла польски шахте йода ток.

Баьде-Іаьржа кІор боахача «Турув-2», «Адамув» яхача шахташка болх беш йоккха экскаватораш я. Уж хьаяьй ГДР машинаш еча заводашка. «Дика машинаш я! — йоах польски гІишлонхоша. — Дуккха а аттача даьхад цар тхона шахташ хьаеча ду балхаш».

ГДР-о Польшана новкъостал ду дуккха промышленни объекташ хьалъеча. Баьде-Іаьржа кІор боахаш йола Польшера дукха шахташ ГДР технически документаце ларда тІа хьалъеш я. Германски Демократически Республика ший лоалахочоа машинашцеи специалисташцеи новкъостал ду Тарнуве химически комбинат хьалъяра.

Польша ГДР-е дІакхухьийт прокат, станокаш, нийсача механикаи электротехникаи оатхалаш, тайп-тайпара технически документаци тел цунна, новкъостал ду бесаш долча металлашца беча балха методаш эргайоахаш тоаяра, бетон хьаяра, наькъаш доахкача механизаци яра, торф яккхара, иштта кхы дІахо.

Советски Союз дІаяьлча шоллагІча доттиге латт ГДР Польшас доазол арахьа лелаеча торгови обороте. Польшас кхыча мехкашкара нйеча хІамашта юкъе ГДР-ера кхухьача хІамаша керттера дакъа дІалоац. Эггара хьалха уж я удобренеш, тха хьувза станокаш, кхачан промышленноста машинаши оборудовании. Польшера ГДР-е тІа-тІа дукхагІа кхухьийт машинаши оборудовании. Еррига польско-германски торгови оборот 1,4 миллиард валютни злотыхага кхоачаргья укх шера.

Герман КИСЕЛЕВ,
ТАСС корреспондент.

Боннски „правосуди“ балха тІехь

БОННГ, 29 ноябрь. **ТАСО-а корреспондента В. Иванова** хоам бу: ФРГ судий хьакимаша судага гІолла аргІанна доагІа таІазар деча моттига меттел хержай Малхбузен Берлин: кхоана цига дувца долалу нацизм йолча хана тІаккхувш хиннача наьха малхбузенгермански объединене (ОЛПН) дош. Германе Компарти дІакъайлачул тІехьагІа из—ший мугІарашта юкъе немецки патриоташи фашизманна духьалбараши чулоацаш йолча организацена духьалъяькхха эггара йоккхагІа йола юридически провокаци. «Конституцена духьалара болх лелабу» аьнна ОЛПН бехке а яь малхбузен-германски юстице органаш дага я Малхбузен Германе хІанзалца ца ехкаш йисача кІезига йоацачарех йола из прогрессивни организаци а законах йоацарг лархІийта.

ФРГ Іаьдало демократена духьала хьоаяьча аргІанарча акто эгІазбигар цІена уйла йолаш мел бола немций. ЦІи хеза болча малхбузенгермански университетий профессорий группо кепа теха заявлени арахьккхай судера ОЛПН-а дош юха доаккхилга дІадехаш. Германе евангелически киназа 40 совгІача деятела ФРГ чурча гІулакхий министрга Хехерлюга шоаш дахьийтача письмо тІа уйла тІаерзаю нацизм йолча хана а готбаь хиннача наха хІанз низаш дарца боннски Іаьдало паччахьалкхен управлене, юстице, эскарз дуккхача органашка хІанз лакхерча гІулакхаш тІа болча хьалха хиннача гитлеровцаштен тІема зуламхоштеи новкъостал деш хилара.

Франкфурт-на-Майне Р. Шелль — фашизмана немецки духьале яьча турпалий Шолль Гансеи Софеи да керте а волаш вІашагІъеллай ОЛПН лораяра комитет.

ОЛПН Президиумо письмо дахьийтад ООН-е а хІаьта иштта хьалха антигитлеровски коалицена юкъе хиннача йоккхача 4 держава правительствашка а. Объединени ехка гІертар письмо тІа белгалдоаккх «ТІом болабараи дуккха нах боабараи бехке йола» нацистски режим къайлагІа бехказа яккха гІертача хьисапе. ОЛПН дІадех ФРГ правительствага антифашисташтеи духьале ловттаераштеи суде денна дош юхадоаккхилга.

А. И. Микояни Дж. Кеннедии вІашагІкхетар

ВАШИНГТОН, 30 ноябрь. (ТАСС). Селхан КІайча цІагІа вІашагІкхийтар СССР Министрий Совета Председатела хьалхара заместитель А. И. Микояни ВІашагІкхийттача Штатий президент Дж. Кеннедии.

Советски оагІонгахьара уж вІашагІкхийттача вар США-ра СССР посол А. Ф. Добрынин, американски оагІонгахьара — паччахьалкхен секретарь Д. Раски паччахьалкхен секретара къаьстта помощник вола Л. Томпсони. 3 сахьати 15 минути яькхар вІашагІкхийтта.

ВІашагІкхетар чакхдаьннач тІехьагІа А. И. Микояна укх тайпара заявлени йир КІайча цІагІа гулбеннача американскин кхыча мехкийн пресса, радиои телевиденеи дуккхача корреспонденташта:

«Сон президент Кеннедии вІаши лагаваьннав вай шинна а мехка цхьатарра хьаштдолаш долча дешашта, керттерча даькъа кубински деша. Азеи Президентеи соцадаьд Нью-Йоркерча вай викалашта йоагІаш йола инструкцеш лулга — Советски правительства ший оагІорахьареи президента ший оагІорахьареи — Карибски форда районера гІулакхаш лер тІа дахарца ювзаенна переговораш дІахо яхьийтара.

Штраус дІавода

БОННГ, 30 ноябрь. (ТАСС). ДПА агентства беча хоамах, ФРГ оборона министра Штрауса тахан Мюнхене хиннача христиано-социальни союза правлене заседане аьлар, кердача малхбузенгермански правительстве министра пост хьаэцаргъяц ше, аьнна. Штрауса из заявлени йир ХСС правлене диъ сахьата заседани хиннаучул тІехьагІа.